

Agroekoloji ve Gıda Egemenliğine Yönelik Global Mücadelede Küçük Ölçekli Balıkçılığın Yeri

Irmak Ertör, Zoe W. Brent, David Gallar ve Thibault Josse

YAZARLAR: Irmak Ertör, Zoe W. Brent, David Gallar ve Thibault Josse

REDAKTÖR: Deborah Eade

TASARIM: Bas Coenegracht

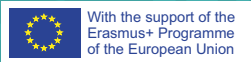
ÇEVİRİ: Analía Penchaszadeh [İspanyolca]; Charlène Jouanneau [Fransızca];
Ahmad Marthin Hadiwinata [Endonezce]; İlker Göçmen [Türkçe]

Kapak görseli: Endonezya'da bir balıkçı köyü Fotoğraf: Thibault Josse
Ön kapak iç görseli: WFFP ve LVC, COP21, 2015. Fotoğraf: Z.W. Brent

Yayıncılar: Transnational Institute; Association Pleine Mer ve Solidaritas Perempuan
Amsterdam, Kasım 2020

Kaynak bilgisi doğru biçimde gösterilmek koşuluyla bu rapor içeriğinden alıntı yapılabilir ya da rapor içeriği çoğaltılabilir. Ortak yayıncıların her biri, bu belgenin kullanıldığı ya da içinde bu belgeye atıfta bulunulan metnin bir kopyası ya da linkinin kendilerine gönderilmesini rica eder. Kullanılan görsellerden bazılarının telif haklarının başkalarına ait olabileceğini ve bu görsellerin telif hakkı koşullarının söz konusu orijinal kaynağın telif şartlarına dayalı olması gerektiğini lütfen unutmayın. <http://www.tni.org/copyright>

This publication has been developed in the course of the Deck-to-dish: Community-supported-fisheries advanced training project co-funded by the Erasmus+ Programme of the European Union; the European Commission cannot be held responsible for the information presented.

TEŞEKKÜR

Zaman ve bilgi birikimlerini bizimle paylaşan tüm kadın ve erkek balıkçılara çok teşekkür ederiz. SP Anging Mammiri (SP Makassar), İstanbul Birlik ve Pleine Mer üyelerine, saha çalışmalarımıza iyi niyetle destek verdikleri ve bu raporda tartışılan sorunları incelerken bize genel anlamda yol gösterdikleri için özellikle minnetlerimizi sunarız. İşbirliği yaptığımız ve balıkçı halkların gerçeklerini anlamamızda bize yardımcı olmuş ve olmaya devam edecek, başta WFFP ve dünya genelindeki tüm üyeleri, Endonezya'da KNTI ve MARE ve Plateforme de la Petite Pêche Artisanale Française olmak üzere diğer çok sayıda kuruluşa da ayrıca teşekkür ederiz. Son olarak, bu çalışmanın ilk taslaklarını gözden geçirerek değerli yorumları ile katkıda bulunan değerlendirme hakemlerimize teşekkür ederiz. Geriye kalan tüm hatalar bize aittir.

İçindekiler

1	Giriş: Siyasi Açıdan Mevcut Durum	5
1.1	Küçük ölçekli köylü ve balıkçı hareketlerinin farkları ve ortak yönleri	6
2	Agroekoloji ve Gıda Egemenliği Söylemlerini KÖB Girişimleri ile Eşleştirme	8
3	Farklı Bölgelerdeki Uygulamalar ve Alternatifler: Konunun Temeline Dair İlgörüler	11
3.1	Gıda ekonomilerinin dönüştürülmesi ve yeniden yerelleştirilmesi	11
	Türkiye’de küçük ölçekli balıkçılık ve İstanbul Birlik deneyimi	12
	İstanbul Birlik’in ulusal ve uluslararası siyasi gelişimi	13
	Diğer gıda egemenliği hareketleri ile ilişkiler	14
	Fikirleri uygulamaya geçirmek: Doğrudan Satış Modeli ve Koop Mağazaları	15
	Topluluk Destekli Balıkçılık (TDB) ağıları: Balıkçıların agroekolojik tüketici grupları ve belediyelerle ittifakları	16
3.2	Doğal kaynakların korunması: gıda sistemi dönüşümünün temeli	16
	Endonezya balıkçılık sektöründe toplumsal cinsiyet ve yerel bölgenin korunması	17
	Makassar: Endonezya’nın geleneksel balıkçılığı yerinden eden gemi taşımacılık merkezi	18
	Altyapı geliştirme çalışmalarının toplumsal cinsiyet etkileri	18
	Kurumsallaşmış ataerkillik	19
	Harekete geçme ve sonrası	20
	Toplumsal cinsiyet ve gıda egemenliği açısından sonuçlar	21
3.3	Gıda sisteminde işgücü	22
	Yer değiştirme rotaları ve balıkçılıkta istismar	22
	Senegalli göçünde büyük artış	23
	Avrupa balıkçılık sektöründe güvencesizlik	24
	Avrupa’da hayatta kalmanın yollarını bulmak	28
	Balıkçılık sektöründe dayanışma ve toplu eylem bilinci geliyor mu?	30
4	Sonuç	31

Yönetici özeti

Bu rapor, agroekoloji ve gıda egemenliğine yönelik global mücadelenin bir parçasını oluşturan küçük ölçekli balıkçılık sektöründeki politika ve uygulamaları incelemektedir. Rapor ilk olarak, öncelikle bu konudaki siyasi durumun bir çerçevesini çizmekte ve küçük ölçekli balıkçılık (KÖB) girişimleri ve topluluklarının karşılaştıkları güçlükleri balıkçıların bu güçlüklerle mücadele etmek için ne şekilde organize oldukları ile birlikte açıklamaktadır. Ardından, agroekoloji ve gıda egemenliğinin yakın zamanda KÖB girişimleri ile ne şekilde bağlantılı olduğunu saptamakta ve balıkçılığı da kapsayan alternatif gıda sistemlerinin gıda egemenliği ve benzer diğer mücadelelerle bağlantılı olarak durumlarının ne olduğunu göstermektedir. Konunun yerel ölçekteki işleyişine odaklanmak suretiyle, balıkçıların karşı karşıya olduğu gerçekler ve bunların mücadelelerini, gıda egemenliğini destekleyen hareketler içerisindeki üç temel tartışma ile bağlantılandırmaktadır.

Analiz, Türkiye’de doğrudan satış yapmaya çalışan küçük ölçekli balıkçılık kooperatiflerinin deneyimleri ve rolüne göz atmak suretiyle, gıda ekonomilerinin dönüştürülmesi ve yeniden yerelleştirilmesinin zorluklarını incelemektedir. Sonrasında, doğal kaynakların ve yerel bölgelerin korunmasına yönelik mücadeleleri mercek altına almakta ve kadın liderliğinin önemini Endonezya balıkçılık sektöründe toplumsal cinsiyet unsurlarını inceleyerek analiz etmektedir. Son olarak gıda sisteminde işçilik konusunu incelemekte, göç ve balıkçılık arasındaki kesişim noktalarını özellikle Batı Afrika ve Avrupa’daki balıkçılara odaklanarak incelemek suretiyle balıkçılık sektöründe suistimale mücadelenin esas önemini göstermektedir. Birlikte ele alındığında bu vakalar, balıkçılık sektörü ile agroekoloji ve gıda sisteminde dönüşüm yönelik mücadeleleri arasındaki bağlantıları, bunlara ait yerel özellikleri kabul etmek suretiyle göstermekte, ancak aynı zamanda gıda egemenliğine yönelik mücadelelere katkıda bulunan mevcut uygulamaları da vurgulamaktadır.

Her bir vaka çalışması için 2018 ve 2019 yılları arasında saha çalışmaları gerçekleştirilmiş, balıkçılar ve balıkçılık toplulukları ile çalışan sivil toplum kuruluşları (STK’lar) ile gerçekleştirilen katılımcı gözlem ve görüşmelerden faydalanılmıştır. Söz konusu dönemden bugüne kadar geçen sürede ve bu raporun tamamlanma sürecinde COVID-19 pandemisi kurumların ve şirketlerin kontrolü altındaki global gıda sisteminin zayıf noktalarını açığa çıkarmış, ayrıca birçok vakada tam da bu raporda vurgulanan eşitsizlik ve adaletsizlikleri daha da derinleştirmiştir. Endüstriyel gıda

sisteminin büyük oranda bağlı olduğu uzun mesafeli taşımacılık faaliyetleri kesintiye uğramıştır. Balık fiyatlarında büyük düşüşler yaşanmış, restoranlar alım yapmayı durdurmuş ya da kapanmış, birçok balık müzayedesini de benzer durumlarla karşı karşıya kalmıştır. İşsizlik artışı, sokağa çıkma yasakları ve okulların kapatılması aileler içerisinde gerginliği artırmış, bu ilave sıkıntıların büyük bir kısmına kadınlar göğüs germek durumunda kalmıştır.

Aynı zamanda, KÖB örgütlerinin COVID-19’a müdahale şekli gıda egemenliğinin inşası için gerekli bilgi ve altyapının büyük oranda mevcut olduğunu gözler önüne sermiştir. Yerel ve doğrudan satış ağları patlama yapmış, bu durum aynı zamanda mevsimsel, zanaatkar balıkçılara değer veren ve bunlar ile yerel müşterileri arasında doğrudan bağlantı kuran daha esnek gıda sistemlerine vesile olmuştur. Balıkçı ile köylü arasındaki karşılıklı gıda alışverişi, güvencesiz ekonomik koşullarda yaşayanlara bir yardım eli ve gıda güvencesi sağlamıştır. Bu rapora temel teşkil eden araştırmaların çoğu bahsedilen önemli değişikliklerden önceki tarihlerde gerçekleştirilmiş ve dolayısıyla da pandemi odaklı olmasa da, COVID-19 sonrası dünyada bu konuların önemini vurgulamak amacıyla rapor boyunca belirli noktalara özellikle değinilmiştir.

Resim 1: Endonezya’daki bir balıkçı köyü.
Fotoğraf: Z.W. Brent

1 Giriş: Siyasi Açıdan Mevcut Durum

Balıkçılık global gıda üretiminin temel öğelerinden biridir. Küçük ölçekli balıkçılık (KÖB) toplulukları, özellikle de küçük ölçekli ticari balıkçılar, doğrudan beşeri tüketime yönelik avlanan balık miktarının yaklaşık %65'ini tedarik etmektedir. Balık avcıları ve balık işçilerinin %90'ından fazlası ise küçük ölçekli balıkçılık sektöründe istihdam edilmektedir.¹ Sektörün başlıca karakteristiklerinden biri de adaletsizliktir: en büyük endüstriyel balıkçı tekneleri toplam global balık avının %65'ini gerçekleştirmekte, bu durum kimi zaman aşırı avlanmaya ve balık rezervinde çöküşe yol açmaktadır. Ayrıca, bu teknelerde kullanılan denizleri tahrip edici donanımlar ve büyük miktarda fosil yakıt kullanımı iklim değişikliğine de olumsuz etki etmektedir.² Aynı zamanda, KÖB örgütlerinin deniz ve tatlı su alanları ile balıkçılık kaynaklarına erişimi ve bunlar üzerindeki kontrolü giderek daha da kısıtlı hâle gelmektedir.³ Endüstriyel balıkçılık, örneğin balıkçılık kotaları ve/veya erişim hakları üzerindeki kontrolün çok büyük birkaç trol işletmesinin elinde toplanması suretiyle, endüstriyel tarım sektöründe hâlihazırda mevcut monokültür ve metalaştırma mantığının aynısını hayata geçirmektedir. Bu durum önemli ölçüde sosyal ve ekolojik zarara yol açmış, kıyı toplulukları ve bunların geçim kaynaklarını olumsuz yönde etkilemiştir.

Giderek artan düzeyde dışlanma, kamulaştırma ve yer değiştirmeye maruz kalan KÖB toplulukları harekete geçerek yerel, ulusal ve uluslararası örgütler oluşturmuş, 1997 yılında Dünya Balık İşçileri ve Toplayıcıları Forumu'nu (*World Forum of Fish Workers and Fish Harvesters* - WFF) kurmuş, bu örgütün üyelerinden bir kısmı da 2001 yılında ayrılarak Dünya Balıkçı Halkları Forumu'nu (*World Forum of Fisher Peoples* - WFFP) meydana getirmiştir.⁴ Bu iki örgüt hem kendi aralarında hem de Balık İşçilerini Destekleme Uluslararası Girişimi (*International Collective in Support of Fishworkers* - ICSF) gibi müttefik örgütler ve *La Vía Campesina* (LVC) gibi köylü çiftçi hareketleri ile işbirliği içerisinde. Gerçekten de balıkçılar, köylü çiftçilerle birlikte gıda egemenliği hareketlerinin önemli siyasi aktörleri hâline gelmiş, ortak manifestolar yayınlamış ve gayriresmi toplantılar düzenlemişlerdir. Ayrıca, örneğin Roma merkezli Gıda Egemenliği Uluslararası Planlama Komitesi (*International Planning Committee* - IPC) gibi resmi siyasi etkinliklere de katılmakta ve bu gibi organizasyonlarda küçük ölçekli gıda üreticileri olarak haklarının tanınması için müşterek çaba sarf etmektedirler.⁵

Ulusal ve altulusal seviyelerde çeşitli örgütler ve farklı çevrelerden müttefikler de gıda egemenliği hareketine

dâhil olmakta ve bu hareketlerde önemli oyuncular hâline gelmektedir. Bunların bir kısmı WFF ve WFFP'ye, ve ayrıca KÖB örgütleri ile dayanışma içerisindeki diğer girişimlere üyedir. Bunlar arasında, sayılanlarla sınırlı olmamak üzere, Brezilya'da Zanaatkâr Balıkçı Kadınlar ve Erkekler Hareketi (MPP) ve Balıkçı Halklar Kırsal Komisyonu (CPP), Birleşik Devletler'de Kuzeybatı Atlantik Denizcilik İttifakı (NAMA),⁶ Hindistan'da Ulusal Balık İşçileri Forumu (NFF), Endonezya'da Endonezya Geleneksel Balıkçılar Birliği (KNTI), Türkiye'de İstanbul Birlik, Ekvador'da C-Condem, Güney Afrika'da Masifundise, Batı Afrika'da Sorumlu Balıkçılık için Gazeteciler Ağı (REJOPRAO)⁷ ve Guatemala'da Gıda Egemenliğini Savunma Ağı (REDSAG)⁸ gibi birçok örgüt yer almaktadır.

Bu önemli faaliyet geçmişine rağmen 'gıda egemenliği' ifadesi, LVC tarafından terminolojiye kazandırıldığı 1996 yılından bu yana ağırlıklı olarak karada agroekolojik gıda üretimi ile bağdaştırılmış, küçük ölçekli balıkçıların rolü göz ardı edilmiştir.

Bu rapor gıda egemenliği ve agroekolojinin balıkçılık sektörü bağlamındaki anlamını incelemekte, gıda sisteminde değişiklik için örgütlenmede balıkçıların rolünün altını çizmektedir. Raporda, gıda egemenliği için 2007 yılında Nyéléni'de düzenlenen Gıda Egemenliği Forumu'nda teklif edilen tanım kullanılacaktır:

Gıda egemenliği; insanların ekolojik olarak güvenli ve sürdürülebilir yöntemlerle üretilmiş, sağlıklı ve kültürel olarak uygun gıdaya ulaşım ve kendi gıda ve tarım sistemlerini belirleme hakkıdır. Gıda egemenliği, kurumsal şirketlerin ve pazarın taleplerinin yerine, gıda sistemlerinin merkezine gıdayı üreten, dağıtan ve tüketenleri koyar. Gelecek neslin dahlini ve çıkarlarını savunur. Mevcut kurumsal ticaret ve gıda rejimine direnmek ve bunu ortadan kaldırmak için bir strateji, ve yerel üreticilerce belirlenen gıda, çiftçilik, göçebe hayvancılık ve balıkçılık sistemleri için yönergeler sunar.⁹

2015 Nyéléni Bildirgesi, agroekoloji ile gıda egemenliğinin sadece teknik ve üretimsel boyutları açısından değil, ayrıca sosyoekonomik, siyasi ve kültürel açılardan da birbirinden ayrılamaz olduğunu altını çizmiştir:

İklim, beslenme yetersizliği vb. krizlerin gerçek çözümleri endüstriyel modele *bağlı kalmakla* elde edilemeyecektir. Bu modeli *dönüştürmeli* ve köylüler, zanaatkâr balıkçılar, göçebe hayvancılar, yerli halk, kentli çiftçiler vb. tarafından gerçekleştirilen

tam anlamıyla agroekolojik gıda üretimine dayalı yeni köy-kent bağları meydana getirecek kendi yerel gıda sistemlerimizi inşa etmeliyiz. [...] [Agroekolojiyi] [endüstriyel gıda üretimi modeline] karşı ana *alternatif*,

ayrıca gıda üretim ve tüketim şeklimizi insanlık ve Tabiat Anamız için daha iyi bir hâle *dönüştürmenin* yolu olarak görüyoruz.¹⁰

1.1 Küçük ölçekli köylü ve balıkçı hareketlerinin farkları ve ortak yönleri

Tüm dünyada küçük ölçekli balıkçılar ve köylü çiftçiler belirli tarihi ve sosyal gerçeklerle karşı karşıyadır. Bunların faaliyetleri, yöntemleri ve kültürleri ile kullandıkları donanım ve ekipman birbirinden önemli ölçüde farklıdır.¹¹ Bunların tümü – arı yetiştiriciler, göçebe hayvancılar, yerli halk, toprak sahibi olmayan ve çalışan insanlar ile birlikte – sosyal aktörler olup birincil sektör için üretim yapmakta, dünyayı beslemekte ve gezegenimizin idamesine yardımcı olmaktadır. Özellikle Global Güney ülkelerinde olmak üzere, bu birincil meslekler ve kimlikler sıklıkla çakışmaktadır – balıkçılar aynı zamanda köylü çiftçi olabilmekte ve bu grupların her ikisi de yerli halktan gelebilmektedir. Köylü çiftçiler ve KÖB örgütleri global kapitalist tarım-gıda sisteminden kaynaklanan benzer güçlüklerle karşı karşıya olup, toprak ve deniz gaspı dinamiklerinin tehdidi altındadır.¹² Bu ortak tehditler karşısında, kendi geleneksel gıda üretim yöntemleri ile toprak ve denize erişimlerini sürdürmek için çabalayan küçük ölçekli üreticilerin önderliğindeki mücadelelerden agroekoloji ve gıda egemenliğinin temel prensipleri doğmuştur.

Gıda egemenliğinin toprak ve suya (okyanuslar, denizler, tatlı su alanları ve nehir veya haliçlerdeki içsu balıkçılığı dâhil) yönelik mücadeleleri birçok açıdan benzerlik içerse de, küçük ölçekli balıkçılığın özel dinamikleri, balıkçıların karşı

karşıya olduğu zorluklar ve önerdikleri çözümlere ilişkin farkındalık gıda egemenliği hareketinin kendi içinde dahi düşük olma eğilimindedir. Örneğin, toprağa dayalı gıda üretim uygulamalarından bazıları yüzey akışları veya akifer kirliliği nedeniyle akarsuların sağlığını son derece olumsuz etkilemesine rağmen, tarım endüstrisi ve hayvancılıkta pestisit ve/veya hormon kullanımından kaynaklı tehditler balıkçılığa yönelik birer tehdit olarak algılanmamaktadır. Dolayısıyla, deniz gaspı, balık rezervlerinin tükenmesi ve ekonomik dışlanma ile karşı karşıya kalan balıkçılık örgütleri seslerini duyurmak için büyük çaba harcarken, mevcut gıda egemenliği ağları ve ittifakları KÖB örgütlerini sıklıkla göz ardı etmektedir.

Balıkçıların gıda egemenliğindeki rolü konusundaki farkındalık eksikliğine ek olarak (ve belki de bu yüzden), KÖB örgütleri kendilerini agroekoloji ve gıda egemenliği konusundaki tartışmaların doğal bir parçası olarak göremeyebilmektedirler. Kimi balıkçı hareketleri ve girişimleri, esas olarak tarım alanındaki tartışmaları nitelediğini varsaydıkları ‘agroekoloji’ ifadesini reddetmektedirler. Yine de, KÖB örgütlerinin uygulamaları ve KÖB hareketlerince ortaya konan öneriler sıklıkla agroekoloji ve gıda egemenliği ruhunu kendi içinde barındırmaktadır. Hareket liderleri, çeşitli

Resim 2 – Toprak ve su mücadelelerinin birleşmesi, COP21, 2015. Fotoğraf: Z.W. Brent

Resim 3 – WFFP GA, 2017. Fotoğraf: Z.W. Brent

küçük ölçekli gıda üreticileri – gerek toprağa gerekse suya dayalı – ile gıda egemenliği hareketleri arasında ittifaklar yaratmanın stratejik öneminin farkındadır. WFFP eski Genel Sekreteri Naseegh Jaffer'in ifade ettiği üzere:

Temelinde gıda egemenliği balıkçı topluluklar için yeni bir kavram değil. Aslında bu kavram, bölgelerimizi, mirasımızı ve sağlıklı, iyi ve bol gıda üretme kabiliyetimizi savunmamızın hâlihazırda özünü teşkil eden şeyi tanımlamamız için bize yeni bir lisan sağlıyor. Gıda Egemenliği, neoliberalizm ve global kapitalizme karşı mücadelemizin merkezinde yer almaktadır. Yerel, geleneksel ve yeni bilgi ve aklın tüm WFFP çevresi içerisindeki balıkçı toplulukları arasında paylaşımına yönelik bir çerçeve sunuyor.¹³

WFFP, 2014 yılında Cape Town'da düzenlediği Genel Kurulda gıda egemenliğine yönelik bir kampanya başlatmıştır. O tarihten bu yana örgüt üst yönetimi ve bir gıda egemenliği çalışma grubu, gıda egemenliği ve agroekoloji konusunda söylem ve hareket kabiliyetlerini artırmak amacıyla, bu konuya ait dil ve kavramlara ilişkin tartışmalar ve incelemeler gerçekleştirmiş ve yayınlar yapmıştır. Bu iki kavram KÖB mücadelelerinde hâlâ yaygın olarak kullanılmadığından, kimi durumlarda KÖB örgütleri, seslerini duyurmak ve siyasi aktörler olarak daha fazla görünürlük elde edebilmek amacıyla benzer kavramlar veya güçlükler için kendi terminolojilerini geliştirmiştir. Bunun önemli bir örneği, WFFP'nin 2017 yılında Yeni Delhi'de gerçekleştirilen

7. Genel Kurulunda benimsenen slogandır: 'Biz İnsanlarız, Biz Okyanuslarız!' (*We are the People, We are the Oceans!*)

Diğer vakalarda balıkçılar gıda egemenliği dilini kullanmışlardır. Bu konuda Endonezya'da gerçekleştirilen fikir alışverişi toplantısı sonucunda 2017 yılında yaptıkları bir yayında¹⁴ WFFP ve KNTI, balıkçılık bağlamında gıda egemenliğinin altı yapıtaşının – yani 1. İnsanlar için gıdaya odaklanmak; 2. Gıda tedarikçilerine değer vermek; 3. Gıda sistemlerini yerelleştirmek; 4. Kontrolü yerele aktarmak; 5. Bilgi ve beceri inşa etmek; ve 6. Doğa ile birlikte çalışmak – her birinin anlamını ayrıntılı olarak incelemiştir. Bu rapor, gıda egemenliği hareketlerinin köylü çiftçiler gibi diğer katılımcıları ile paralel noktalar ve ortak vizyonların gösterilmesi ve bu tarafların ortak siyasi mücadelelerinin vurgulanması yönünde WFFP'nin ilk girişimi olma niteliğindedir.

Bu dil veya ifade yapısı üzerinde ısrarcı olmaksızın, KÖB topluluk ve örgütlerinin gıda egemenliği ve agroekolojiye katkıda bulunan mevcut uygulamaları ve yine bu konuda oluşturdukları ittifakları belirleyebilmek açısından terminoloji konusunda esnek kalınması ve KÖB örgütlerinin, bu şekilde adlandırıp adlandırmadıklarına bakılmaksızın, pratikte gıda egemenliği ve agroekoloji ile benzerlik gösteren alternatiflere yönelik hangi farklı uygulama ve mücadeleler içerisinde olduğunun araştırılması önem arz etmektedir. Bu çalışma ile, KÖB örgütlerini gıda egemenliği hareketinin geneline bağlayan ampirik ve agroekolojik gerçeklerin daha iyi anlaşılmasını sağlamayı umuyoruz.

2 Agroekoloji ve Gıda Egemenliği Söylemlerini KÖB Girişimleri ile Eşleştirme

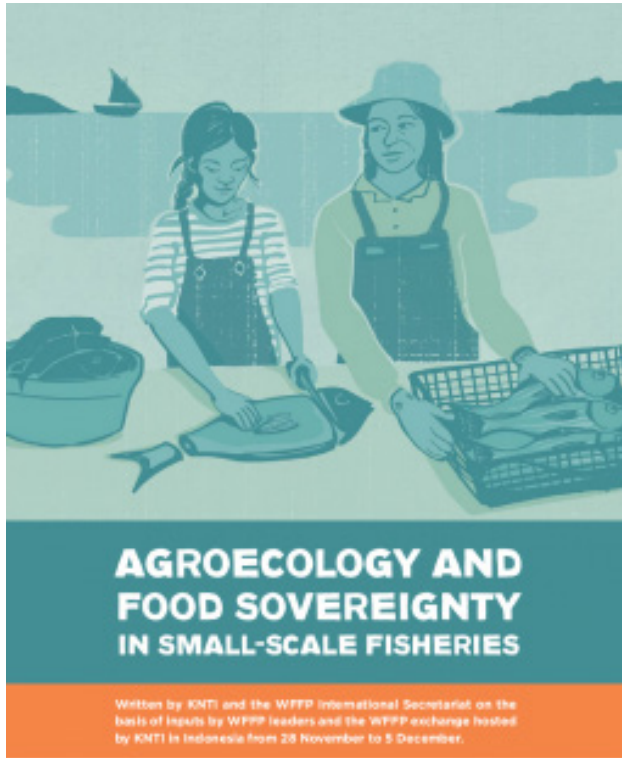
Agroekoloji ve gıda egemenliğinin KÖB mücadelelerine nasıl dâhil edildiği ve daha fazla nasıl dâhil edilebileceğini daha iyi anlayabilmek amacıyla öncelikle 'agroekoloji, gıda egemenliği ve balıkçılık' ifadelerini kullanan birincil ve ikincil literatür taranmıştır.¹⁵ Söz konusu literatür sınırlı olsa da, agroekoloji ve gıda egemenliğinin akuatik tarafına (hem deniz hem tatlı su) ilişkin konulara aktivist ve bilim insanlarının ilgisi¹⁶ giderek artmaktadır. KÖB topluluklarının karşı karşıya olduğu büyük güçlükler giderek daha görünür hâle gelmekte olup, bilgi eksikliğinin ele alınmasına yönelik ilgiyi artırmıştır.

Agroekoloji ve gıda egemenliği hareketleri içerisinde yer alan KÖB örgütlerinin bugüne kadar kullandığı en anlaşılır yazılı tanım ve kavramsallaştırmalar balıkçılık hareketleri ile işbirliği içerisinde üretilmiştir: '*La pesca artesanal en la discusión de la Soberanía Alimentaria*'¹⁷ ve yukarıda da belirtildiği üzere '*Agroecology and Food Sovereignty in Small-Scale Fisheries*' (Küçük Ölçekli Balıkçılıkta Agroekoloji ve Gıda Egemenliği).¹⁸ Bunlardan ilki denizi bir ortak alan olarak kavramsallaştırmak suretiyle balıkçı halkların haklarına ve

ayrıca ekolojik ve çevresel sorunlar ile KÖB örgütlerine yönelik tehditlere odaklanmakta, ikincisi ise agroekoloji ve gıda egemenliği hareketi ile ilişkili sosyal, ekonomik ve çevresel unsurları incelemek ve kara ve denizlerdeki mücadeleleri birbiri ile bağlantılandırmak suretiyle KÖB örgütlerinin haklarını vurgulamakta ve global kapitalist tarım-gıda sistemini ele almaktadır.

Bunun ötesinde, sadece birkaç kaynak ve girişim aynı terminolojiyi kullanarak agroekoloji ve gıda egemenliği bağlamında küçük ölçekli balıkçılığa odaklanmaktadır. Öncelikle, az sayıda akademik ve bilimsel yayın balıkçılık ve gıda egemenliği ve/veya agroekoloji konusu ile doğrudan ilgilenmektedir (bkz. Colombo vd., 2015¹⁹; Seixas vd., 2018²⁰; Cotrim, 2009²¹; Levkoe vd., 2017²²; Rodríguez-Crisóstomo, 2016²³; ve Inakake de Souza, 2017²⁴). Akademisyenler ve aktivistlerce yapılan yayınlar ile popüler yayınlar bunları tamamlamaktadır (örneğin, *Soberanía Alimentaria* dergisinin 2016 özel sayısında balıkçılık ve balıkçı topluluklar konulu *Biodiversidad y Cultura*,²⁵ ve *Pesca y agroecología* ve 2016 Nyéléni Bülteni²⁶).

Gıda sisteminin dönüştürülmesinde balıkçıların rolünün kavramsallaştırılmasına belki de en sıklıkla balıkçı halk hareketleri ile aktivistlerin gıda egemenliği tartışmaları bağlamında gerçekleştirdikleri kurul veya toplantılar (ör. 2017 yılında Hindistan'da düzenlenen WFFP 7. Genel Kurulu, Brezilya'da gerçekleştirilen MPP toplantısı, Gıda Egemenliği Uluslararası Planlama Komitesi Balıkçılık Çalışma Grubu'nun sürdürdüğü çalışmalar²⁷) veya genel gıda egemenliği hareketinin sosyal aktörleri tarafından gerçekleştirilen ve balıkçı halklar ile bunların mücadelelerinden kimi zaman sadece özet olarak ya da sınırlı ağırlıkta da olsa bahsedilen toplantılar sonucunda ortaya çıkan belge ve bildirgelerde (ör. Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)²⁸ tarafından 2018 yılı Nisan ayında gerçekleştirilen II. Uluslararası Agroekoloji Sempozyumu'nda küçük ölçekli gıda üreticileri örgütleri ile STK'ların bildirgesi; 2012 yılında MPP ve CPP²⁹'nin katılımı ile gerçekleştirilen ilk ulusal '*Encontro Unitario dos Trabalhadores, Trabalhadoras e Povos do Campo, das Águas e das Florestas*' kongresi ve bildirgesi; Kuzey Afrika Gıda Egemenliği Ağı (NAFSN) ve Transnational Institute (TNI) tarafından 2020 yılı Mayıs ayında düzenlenen COVID-19 ve Kuzey Afrika ve Filistin'deki küçük balıkçı topluluklar konulu webinar)³⁰, *Ulusal Gıda Güvenliği Bağlamında Toprak, Balıkçılık ve Ormanların Yönetimine*

FÓRUM MUNDIAL DE PUEBLOS PESCADORES
WORLD FORUM OF FISHER PEOPLES
FORUM MONDIAL DES POPULAIRES DE PÊCHERIE

Report: September 2017
Indonesian

Resim 4 – yazı yok

İlişkin Yönergeler Konusunda Halkların El Kitabı (IPC vd., 2016)³¹ gibi uluslararası kurumsal siyaset çerçevesinde yayınlanan belge ve yönergelerde ve daha genel anlamda örneğin 2017 LVC uluslararası kongresi veya Nyéléni 2007 ve 2015 gibi gıda egemenliği toplantılarının bildirgelerinde rastlanmaktadır. 2015 Nyéléni Agroekoloji forumu Bildirgesi metni, örneğin, agroekolojik uygulamalara geleneksel ve zanaatkâr balıkçılığı da dâhil etmektedir:

Agroekolojinin üretim uygulamaları (karışık ekim, geleneksel balıkçılık ve göçebe hayvancılık, mahsul, ağaç, besi hayvanı ve balık entegrasyonu, gübreleme, kompost, yerel tohum ve hayvan türleri vb.), toprakta yaşam meydana getirme, besin maddesi geri dönüşümü, biyoçeşitliliğin dinamik yönetimi ve enerjinin korunumu gibi ekolojik esaslara tüm ölçeklerde dayalıdır.³²

Bildirge, balıkçılık alanlarının agroekolojik sistemlerin merkezinde yer aldığını ve geleneksel balıkçılık bilgi birikimine değer verilmesinin ve 'balıkçıdan balıkçıya' eğitimler yoluyla bilgi alışverişini kolaylaştırmanın önemini kabul etmektedir.

Bu vizyona paralel olarak, gıda egemenliği konusundaki agroekolojik ve siyasi tartışmalar içerisinde KÖB örgütlerinin mücadelelerine yönelik ilginin giderek artması, farklı sosyal aktörler arasında işbirliği ve bilgi paylaşımı ile sonuçlanmıştır. Örneğin, Kordoba Üniversitesi ISEC (Sosyoloji

ve Köylülük İncelemeleri Enstitüsü) ile Gıda Egemenliği ve Agroekoloji Gözlem Evi (OSALA) tarafından düzenlenen 7. Uluslararası Agroekoloji Kongresi 2018 yılı Mayıs ayında Kordoba'da gerçekleştirilmiştir.³³ Kongrede Agroekoloji ve Balıkçılık konulu bir Çalışma Grubu oluşturulmuş, burada sunucular STK deneyimleri ve bunların agroekoloji ile bağlantılarını Brezilya, Hindistan, Meksika, İspanya ve Sri Lanka'dan vaka çalışmaları üzerinden ve ayrıca global bir bakış açısıyla tartışmışlardır. Bu Çalışma Grubu daha sonra, balıkçılıkta agroekoloji bağlantı ve uygulamalarını incelemek amacıyla Valensiya (Aralık 2018) ve Barselona'da (Haziran 2019) toplantılar düzenlemiştir.

WFFP Avrupa bölgesel üyeleri ve bunları destekleyen STK'lar, KBÖ hareketlerinde agroekoloji ve gıda egemenliği tartışmalarının ne şekilde ilerleyeceğini ve bu tartışmaların her bir yerel girişimle ilgili hâle nasıl getirileceğini görüşmek üzere 2018 yılı Kasım ayında Selanik'te toplanmışlardır. 7. Urgenci Sempozyumu ayrıca, Topluluk Destekli Tarım (TDT) ve Topluluk Destekli Balıkçılık (TDB) girişimleri – ABD'den *Local Catch Network* ve Türkiye'den İstanbul Birlik gibi – ve ağlarını bir araya getirmiş, böylece toprak ve deniz temelli agroekoloji ile gıda egemenliği uygulamaları ve hareketleri arasındaki bağlantıların daha ayrıntılı incelenmesi imkânı doğmuştur.

Resim 5 – Balıkçılarla görüş alışverişi, El Palmar, Valensiya, 2018. Fotoğraf: Z.W. Brent

Bu birliktelikler yeni bir projenin doğmasına vesile olmuştur: *Urgenci, Pleine Mer* (Fransa), *Local Catch Network* (ABD), *Transnational Institute* ve İstanbul Birlik, Topluluk Destekli Balıkçılık konusunda çok yıllık bir proje için işbirliği içerisindedir. Program, balıkçıdan balıkçıya eğitimi daha da geliştirmeyi, KÖB örgütlerini, bunların topluluklarını ve yerel gıda sistemlerini güçlendirmeyi ve TDB ağlarını eşleştirip birbirine bağlayarak bunların kendi hareketlerini kuvvetlendirmeleri ve daha güçlü ittifaklar kurabilmelerini sağlamayı amaçlamaktadır.

Balıkçılığın gıda egemenliğindeki rolünü inceleyen işbirlikçi girişimlere bir diğer örnek de Seattle'da bulunan *Community Alliance for Global Justice* örgütünün 2020 yılında düzenlediği '*Rise Up!*' adlı çevrimiçi yaz okuludur.³⁴ Bu yaz okulunun müfredatı, gıda egemenliği kavramı çevresinde harekete geçen yerel balıkçılık topluluklarını anlamak ve ABD'de genetiği ile oynanmış somon balığına karşı kampanya yürütmek üzerine odaklanmıştır.³⁵

KÖB örgütlerinin agroekoloji ve gıda egemenliği konusundaki rolünü açıkça vurgulayan çalışmalara ek olarak, KÖB örgütlerini ilgili veya benzer terminoloji ile bağlantılandıran çok geniş bir literatür de bulunmaktadır. Bunlar arasında, balıkçılığın sürdürülebilir ve/veya topluluk temelli yönetimine, topluluklara/alternatif ekonomilere, balıkçılıkta insan hakları yaklaşımına, balıkçı topluluklarda mülkiyet hakkına, KÖB haklarının sağlanmasına, gıdaya erişim hakkına, ortak alan ve denizi geri kazanma hakkına, balıkçı toplulukların sosyal ve kültürel unsurlarına, topluluk destekli balıkçılığa (TDB), ortak yönetime ve ekosistem temelli yönetime ilişkin çalışmalar yer almaktadır. KÖB haklarına odaklanan akademik ve bilimsel literatürde, topluluk destekli balıkçılığın yönetimi ve KÖB ürünlerinin doğrudan satışına ilişkin makaleler (ör. Stoll vd., 2015³⁶; Bolton vd., 2016³⁷; Brinson vd., 2011³⁸) bu konu ile özellikle ilgilidir.

Son olarak, örneğin 'Gıda ve tarım güçlüğü ile mücadele: küçük toprak sahiplerinin gündemi',³⁹ 'Ulusal Gıda Güvenliği Bağlamında Toprak, Balıkçılık ve Ormanlarda Mülkiyet Hakkının Sorumlu Yönetimine ilişkin İhtiyari Yönergeler' (VGGT)⁴⁰ ve 'Gıda Güvenliği ve Yoksulluğun Ortadan Kaldırılması Bağlamında Küçük Ölçekli Balıkçılığın

Güvenceye Alınmasına ilişkin İhtiyari Yönergeler' (KÖB Yönergeleri)⁴¹ gibi KÖB örgütlerinin hakları veya mülkiyet hakkından bahseden kurumsal belgelerin (özellikle FAO tarafından yayınlanan) sayısında artış görülmektedir. Bu belgeler, küçük ölçekli gıda üreticilerinin yaşamları ve geçim kaynaklarına nasıl değer verileceğine ilişkin yönergeleri ortaya koymakta ve dolayısıyla gıda egemenliğinin temelini teşkil etmektedir. Balıkçıların haklarına ilişkin kurumsal çalışmalarda gözlenen bu patlama, büyük ölçüde global ve bölgesel balıkçı hareketleri tarafından gerçekleştirilen dev örgütlenmenin bir yansımasıdır. WFFP ve WFF, müttefikleri ile birlikte, özellikle KÖB Yönergeleri'nde olmak üzere bu belge ve bildirgeler için lobi çalışmaları gerçekleştirilmesinde ve bunların yazıya dökülmesinde önemli rol oynamışlardır. KÖB Yönergeleri'nin 2014 yılında onaylanması sonrasında KÖB örgütleri, kendilerinin ulusal düzeyde devreye alınmalarına yönelik baskılarını artırmıştır. Buna cevaben FAO Balıkçılık Komitesi (COFI), insan hakları yaklaşımı temelli bir yaklaşımı teşvik etmeyi, farkındalık yaratmayı ve ulusal düzeydeki yönergeleri tüm bölgelerdeki KÖB paydaşlarının katılımı ile uygulamaya geçirme ve izlemenin etkin yollarını oluşturmayı amaçlayan KÖB Yönergeleri Global Stratejik Çerçevesi'ni (SSF-GSF) yayınlamıştır.⁴² Buna ek olarak, küçük ölçekli balıkçı topluluklarının haklarını açıkça tanımlayan ve teşvik eden ve bu kişileri gıda egemenliğinin ana aktörleri olarak belirleyen Köylü ve Kırsal Alanlarda Çalışan Diğer İnsanların Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Bildirgesi'nin (UNDROP) 17 Aralık 2018 tarihinde benimsenmesi,⁴³ köylü çiftçiler, göçebe hayvancılar, ormancılar, arı yetiştiricileri vb. dâhil olmak üzere çeşitli müttefiklerin işbirliği sayesinde gerçekleşmiştir.

Tam kapsamlı bir literatür taramasının çıktıları olmasa da, bu yayın, yönerge ve bildirgeler, KÖB örgütlerinin gündemi belirlemediği kuruluşlar da dâhil olmak üzere, gıda egemenliği dilinin geçtiğimiz on yıl içerisinde balıkçılık tartışmalarına nasıl nüfuz ettiğinin temel örneklerini içermektedir. Diğer durumlarda ise, KÖB hareketlerinin önderliğindeki örgütler kendi mücadelelerini gıda egemenliği hareketleri ile paralel biçimde şekillendirmiş, bu da müşterek ittifakları güçlendirmiştir.

3 Farklı Bölgelerdeki Uygulamalar ve Alternatifler: Konunun Temeline Dair İçgörüler

Terminoloji ile ilgili konuların ötesinde, balıkçı topluluklarda gıda egemenliği prensiplerinin hayata geçirilmesine yönelik birçok yol bulunmaktadır. Bu çalışmada balıkçıların deneyimleri gıda egemenliğine ilişkin genel tartışmalarla bağlantılandırılmış, böylece balıkçıların gıda sistemini dönüştürmekte karşılaştıkları zorlukları ele almakta kullandıkları belirli yollar gösterilmek suretiyle toprak ve su temelli gıda üreticileri arasındaki ortak noktalar vurgulanmıştır. Yerel ve sürdürülebilir gıda ekonomileri nasıl inşa edilir? Ekoloji temsilcileri ve küçük ölçekli gıda üreticilerinin bağımlı oldukları doğal kaynaklar üzerinde erişim ve kontrol sahibi olmaları nasıl sağlanır? Gıda üretimi işgücüne değer verilmesi ve adil muamele edilmesi nasıl sağlanır? Bu soruların cevaplandırılması, ekonomik eşitsizliklerin yanı

sıra, gıda sistemindeki söz konusu siyasi, ekonomik, doğal kaynak ve işgücü gerçeklerinin değiştirilmesi önünde engel teşkil eden toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve ırkçı baskı biçimlerinin de mutlaka ele alınmasını gerektirmektedir.

Gıda egemenliğinin bu ana boyutlarının incelenmesi için belirli balıkçı topluluklarına göz atılacaktır: gıda ekonomilerinin dönüştürülmesi ve Türkiye’de KÖB örgütleri arasında doğrudan satış deneyimleri; doğal kaynakların savunulması; Endonezya KÖB örgütleri içinde toplumsal cinsiyet ve bölge; gıda sisteminde işgücü; ve Avrupa ve Batı Afrika’da göç ve balıkçılık. Bir dizi bölge üzerinde gerçekleştirilen bu çalışmalar genel tartışmalara katkıda bulunurken, bir yandan da KÖB mücadelelerinin çeşitlilik ve özgünlüğünü göstermektedir.

3.1 Gıda ekonomilerinin dönüştürülmesi ve yeniden yerelleştirilmesi

Akademisyenler ve aktivistler, ekolojik zarardan kırsal gıda üreticilerinin geçim kaynaklarının ellerinden alınması ve baltalanmasına, gıda millerine (*food miles*) ve tüketiciler tarafından satın alınan gıdalarda şeffaflığın olmamasına, mevcut globalleşmiş gıda ekonomisindeki⁴⁴ eksiklikleri uzun süredir vurgulamaktadır. Gıda, ihracat amaçlı özelleştirilmiş gıda üretimini teşvik eden serbest ticaret sözleşmelerine tabi bir emtia muamelesi görmektedir. Kurumsal gıda üretiminin serbest piyasaya körü körüne bağlı kâr odaklı yaklaşımı, kontrolün birkaç kurumsal aktör ve bunların aracılarının eline geçmesine neden olmuş ve birçok insanı kronik veya akut gıda güvencesizliği ile karşı karşıya bırakmıştır. Ayrıca uzun mesafeli gıda-tedarik zincirleri de, örneğin COVID-19 pandemisinde görüldüğü gibi, giderek sıklaşan iklim veya sağlık krizleri nedeniyle kesintilere özellikle açıktır. Dünya genelinde birçok KÖB örgütü ve gıda üreticisi ihracata ve uzun mesafeli gıda-tedarik zincirlerine bağımlı olmak zorunda kaldığından, demokratik, sürdürülebilir, adil ve yerel gıda sistemlerine geri dönüş hiç de kolay değildir. Gıda üreticileri ve bunların müttefiklerinin meydana getirdiği bir global ağ olan Uluslararası Sivil Toplum Mekanizması’nın (*International Civil Society Mechanism - CSM*) gösterdiği üzere birçok küçük ölçekli gıda üreticisi, kentsel ve kırsal nüfusları birbirine bağlayan ve tüketiciler ile kendi biyo-bölgelerinden gıda tedarik edenler arasında alışveriş imkânı sağlayan, kendi tabirleriyle ‘bölgesel pazarlara’⁴⁵ dayalı olarak faaliyet göstermektedir.

Bu tür pazarların teşvik edilmesi de gıda egemenliğini güçlendirmek, gıda üreticilerinin gelirlerini artırmak, gücü araçların elinden geri almak ve saygın geçim kaynaklarını idame ettirmek için bir strateji olabilir. Gıda üreticilerine

Resim 6 – Canlı balık müzayedesini, Montgat.
Fotoğraf: Z.W. Brent

daha yakın olmak, tüketicilere gıdanın nasıl üretildiğini ve kendilerinin adil ve sürdürülebilir bir gıda sistemi içerisindeki rolünü bilme, ayrıca da gıdalarını ekolojik kaygılara dayalı olarak seçme olanağı sağlayabilir. Gıda egemenliği aktivistleri, topluluk destekli tarım ağları ve yerel pazarlara büyük ilgi göstermektedir. Barceloneta'da bulunan *La Platjeta*⁴⁶ gibi yerel balık tüketimini teşvik eden girişimler ile Montgat'ta bulunan Katalonya'nın faal son canlı müzayedesi (*subhasta cantada*) gibi yerel pazarlar, balıkçılık sektöründe bu gibi uygulamaların günümüze ait örneklerindendir.

Türkiye'de küçük ölçekli balıkçılık ve İstanbul Birlik deneyimi⁴⁷

Türkiye'de KÖB örgütlerinin durumu kritik hâle gelmiş olup, ekonomik ve fiziki olarak varlıkları tehdit altındadır. Aşırı avlanma ve yasadışı avlanma, önemli balık rezervlerinde çöküşe yol açmıştır. Yüksek düzeyde kentleşme ve sanayileşmenin yol açtığı kirlilik ve yetersiz çevre kontrolleri, özellikle Marmara Denizi'nde balık rezervlerinin azalmasına ve yıkıcı seviyede biyo çeşitlilik kaybına neden olmuştur.⁴⁸ Balık ve deniz ürünleri pazarlama sistemi de birçok KÖB örgütü ile bunların kooperatiflerini giderek büyüyen bir borç döngüsü içine hapsedmiştir. Mevcut balık ve deniz ürünleri pazarları aracılar ve komisyonculara (ve büyük ölçekli balıkçılık işletmelerine) dayalı olup, bunlar pazardaki güçlerini kullanarak KÖB kooperatiflerine piyasanın altında fiyatları kabul etmeleri yönünde baskı uygulamakta, bu da bir borç sarmalı doğurmaktadır. Bunun sonucunda, küçük ölçekli balıkçılar giderek daha da dışlanmış durumdadır. Genç nesillerin balıkçılık mesleğine ilgisi kaybolmuş, devlet temsilcileri ve sivil toplum ise balıkçıların kimliği ve kültüründen genellikle bihaberdir.

Buna cevaben KÖB organizasyonları, yerel gıda ekonomilerinde balıkçılığın rolü konusunda seslerini yükseltmektedir. İstanbul Su Ürünleri Kooperatifler Birliği (İstanbul Birlik⁴⁹) 1980 yılında kurulmuş olup, çoğu İstanbul çevresinde küçük ölçekli balıkçılar olmak üzere yaklaşık 2.500 üyeye sahip 34 balıkçılık kooperatifini temsil etmektedir. Üyelerinin çoğunun av alanları Marmara Denizi kıyı alanı ile Karadeniz'in Türk kıyı alanı içerisinde yer almaktadır.⁵⁰ Birlik, gıda egemenliği için mücadele veren LVC gibi diğer örgütlerle birlikte FAO ve IPC (Gıda Egemenliği Uluslararası Planlama Komitesi, global hareketlerin gıda egemenliği gündemlerini uluslararası düzeyde duyurmak için meydana getirdikleri bir siyasi örgüt) toplantılarına katılmakta, bölgesel ve global balıkçı hareketlerini uluslararası platformlarda temsil etmektedir.

Ancak genel itibarıyla, balıkçıların bölgesel pazarlar ve yerel gıda ekonomileri ile ilişki kurma şekli ve karşı karşıya oldukları engeller henüz o kadar iyi anlaşılamamıştır. Küçük ölçekli gıda üreticileri için alternatif pazarların oluşturulması son birkaç on yıl içerisinde aciliyet kazanmış bir konu olup, birçok bölgede küçük ölçekli balıkçılık kooperatifleri, yerel gıda sistemlerinin güçlendirilmesi ve balık rezervlerinin sürdürülebilirliği açısından önemli sosyal ve siyasi aktörler konumundadır.

İstanbul Birlik, Türkiye'deki balıkçı kooperatiflerinin ulusal birliği olan SÜR-KOOP'un aktif bir üyesidir. 2004 yılında kurulan SÜR-KOOP, 15 bölgesel üye ve yaklaşık 243 kooperatif üyeden meydana gelmekte olup yaklaşık 19.000 balıkçıyı temsil etmekte,⁵¹ ancak aynı zamanda endüstriyel balıkçıları da bünyesinde barındırmaktadır. Bu nedenle, bölgesel birliklerin kendilerine özgü karakteristikleri ve kendilerine ait siyasi duruş ve faaliyetleri bulunmaktadır.

Türkiye'de endüstriyel balıkçılar ve endüstriyel balıkçı kooperatifleri geçmişten bu yana hem ekonomik hem de siyasi açıdan etkili olmuş, özellikle Tarım ve Ormanlık Bakanlığı Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü olmak üzere politika belirleyiciler ile gerçekleştirilen toplantılarda aktif rol almıştır. Küçük ölçekli balıkçılar geçmişte bu platform ve süreçlerde çok daha düşük düzeyde temsil edilmekteydi. Aktif katılım göstermeleri ve kooperatiflerin örgütlenmesi bunları özellikle 2012 yılından bu yana daha güçlü ve daha görünür kılmış, bahsedilen yıl içerisinde 'İstanbul Birlik üyesi yaklaşık 200 balıkçı Ankara'da düzenlenen balıkçılık bilgilendirme toplantısına katılarak endüstriyel balıkçılar ve politika belirleyicileri şaşırtmıştır. [...] Bu, böyle bir toplantıya herhangi bir küçük ölçekli balıkçı örgütünün katıldığı ilk vakadır'.⁵²

Türkiye'de KÖB tekneleri genellikle ahşap ve 5 ila 12 metre uzunluğunda olup, balıkçılar solungaç ağı ve/veya çaparı ile avlanmaktadır. Küçük ölçekli balıkçı tekneleri ülkenin balıkçılık filosunun %90'ını oluşturmakla birlikte, bu teknelerin toplam av miktarı genellikle toplam hasadın %10'undan azdır – bu durum önemli bir çelişki⁵³ olup, ayrıca çevresel etki ve balık popülasyonu üzerindeki baskı açısından da önemli farklar doğurmaktadır.

Resim 7 – İstanbul Birlik üyesi bir kooperatif Fotoğraf: Z.W. Brent

İstanbul Birlik'in ulusal ve uluslararası siyasi gelişimi

İstanbul Birlik 2010 yılından bu yana faaliyetlerinde özellikle aktif olup, üyeleri için kapasite artırımı, çeşitli sosyal ve siyasi ortamlara katılım ve üniversiteler, sivil toplum kuruluşları (STK'lar), belediyeler ve bir KÖB topluluğu olarak Birlik'in durumunu incelemek isteyen gazeteciler vb. diğer sosyal aktörlerle ittifaklar kurma gibi aktivitelere odaklanmaktadır. Birlik, 2011 yılında yeni bir başkan ve yönetim kurulunun seçilmesi ile birlikte daha aktif bir yaklaşım benimseyerek topluluk inşa etme, karar alma platformlarına aktif katılım, yapısal ve siyasi hedefler tanımlama ve farklı kooperatiflere üye balıkçılarla iletişimi güçlendirme gibi faaliyetlere odaklanmış, ayrıca muhtelif idari düzeylerdeki politika belirleyiciler ve araştırmacılar, STK'lar, gazeteciler ve belediye teşkilatları ile bağlantılar kurmuştur.

Bu dönemde, özellikle kıydan gırgır ve trol teknelerinin avlanmasına izin verilen mesafeyi belirleyen kanunla ilgili anlaşmazlık olmak üzere, küçük ölçekli ve endüstriyel balıkçılar arasındaki anlaşmazlıklar daha da belirgin hâle gelmiştir. Gırgır ve trol tekneleri, kıyıya daha yakında balık avlamalarına izin verilmesi amacıyla 3 Kasım 2011 tarihinde İstanbul Boğazı'nda bir protesto düzenlemiştir. Küçük ölçekli balıkçılar ile Greenpeace ve Fikir Sahibi Damaklar (*Slow Food İstanbul*) gibi STK'lar, trol teknelerinin İstanbul Boğazı'nda yasadışı balık avlamasını ve yasadışı avlanan juvenil balıkların satışını kınamıştır.⁵⁴ Yerel gazetelerde yazıldığı ve saha çalışmalarımız sırasında balıkçı forumlarında da dile getirildiği üzere, endüstriyel balıkçılık sektörünün

aktörleri ile diğer güçlü araçlar iyi örgütlenmiş ağlar bünyesinde gizli anlaşmalar içerisine girmiş ve giderek daha da agresifleşen taktikler uygulamaktadır. KÖB toplulukları, çevre bilimciler, tüketici grupları ve STK'lar da dâhil olmak üzere, gerçekleri dile getirmekten kaçınmayan çevre savunucuları tehdit ve baskıya maruz kalmakta olup, daha da vahimi, bir kooperatif başkanına İstanbul'da saldırı düzenlenmiştir.⁵⁵

Böyle bir ortamda, Greenpeace ve Slow Food gibi STK'lar ve tüketici grupları, restoran şefleri, gazeteciler, biyoloji, balıkçılık ekonomisi, balıkçılık ve su ürünleri mühendisliği, sosyal bilimler vb. disiplinlerden akademisyenler gibi sivil toplum aktörleri ile gerçekleştirilen işbirlikleri, İstanbul Birlik'in görünürlüğü ile siyasi etkisine katkıda bulunmuştur. İstanbul Birlik başka kurumlarla ortak kampanyalar da düzenlemekte olup, yasadışı balık avına karşı düzenlenen, juvenil balıkların avlanması ve satışını engellemeyi amaçlayan ve Greenpeace tarafından '*Seninki kaç santim?*'⁵⁶ sloganı ile tanıtımı yapılan kampanya ile, 2011–2015 yılları arasında gerçekleştirilen, İstanbul Boğazı'nın geleneksel ve kültürel açıdan önemli türlerinden 'lüfer' balığını korumayı amaçlayan ve '*Lüfer koruma timi*'⁵⁷ sloganı ile yürütülen kampanya⁵⁸ bunlar arasında yer almaktadır.

İstanbul Birlik ayrıca üyeleri arasında hâlen kapasite artırma faaliyetleri yürütmekte olup, bunlar arasında kooperatiflerin yönetim yapısını iyileştirmeye yönelik düzenli atölye çalışmaları (ör. esaslar, hukuki yapılar ve

sorumluluklar), sürdürülebilir balıkçılığın desteklenmesi ve hem balıkçı üyelere sağlanan altyapı ve tesisler hem de KÖB kimliği ve kültürünün korunması anlamında üyelerin durumunun iyileştirilmesine yönelik tartışmalar yer almaktadır. Bu faaliyetler balıkçıdan balıkçıya eğitim sistemini hızlandırmış, İstanbul Birlik üyeleri arasındaki işbirliğini güçlendirmiş, ayrıca kooperatif ve üyelerinin araştırmacı ve akademisyenlerle daha yakın iletişim ve işbirliği içerisinde olmasını sağlamıştır – ki balıkçılar bu kesimle hukuki yapılar, kooperatifçilik, balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği arasındaki ilişkiler, denizlerde plastik

kirliliği, Mavi Büyüme vb. konularda fikir alışverişinde bulunmak suretiyle geri bildirim ve destek almaktadır.

Endüstriyel balıkçıların siyasi ve ekonomik hâkimiyetine rağmen İstanbul Birlik, küçük ölçekli balıkçıların 2011 yılından bu yana giderek daha görünür hâle gelmesini sağlamayı başarmıştır. Günümüzde sektörün önemli aktörlerinden biri olarak kabul edilen İstanbul Birlik, her dört yılda bir yenilenen ve mevcut hâli 31 Ağustos 2020 tarihine kadar yürürlükte kalmış olan milli balıkçılık mevzuatı üzerinde yapılacak değişikliklerin görüşülmesi sürecine kademeli olarak dâhil olmuştur.

Diğer gıda egemenliği hareketleri ile ilişkiler

İstanbul Birlik ayrıca mevcut uluslararası ağları da birleştirmiş ve yeni ilişkiler tesis etmiştir. Bu da gıda egemenliği ve agroekoloji konusundaki genel uluslararası hareketler içerisinde balıkçılık sektörünün sorunları konusunda farkındalık yaratmış, KÖB örgütlerinin siyasi söylemlerini güçlendirmiş ve ortak çalışmalar için yeni fırsatlar doğurmuştur. İstanbul Birlik, Bask Ülkesi'nde Vitoria-Gasteiz'de 2017 yılı Nisan ayında düzenlenen Uluslararası Kritik Tarımsal Çalışma Girişimleri Semineri'ne ve deniz gırası konulu atölyeye katıldıktan sonra, aynı yılın Eylül ayında Avrupa'dan KÖB örgütlerinin katıldığı bir atölyeye ev sahipliği yapmıştır. Söz konusu atölyeye İspanya (APROAMAR), Fransa (*Plateforme de la Petite Pêche Artisanale Française*), Rus yerel platformu (*Aborigine Forum*) ve Sápmi (*Saami Council*) temsilcileri dâhil olmak üzere WFFP'nin bölgesel

üyeleri katılmıştır. Bu çalışma tüm Avrupa genelindeki balıkçıların ortak sorun ve mücadelelerinin daha iyi anlaşılmasını sağlamış ve bu toplulukları uluslararası seviyede daha fazla işbirliği yapmanın yollarını arama konusunda teşvik etmiştir.

Bu işbirlikleri sayesinde İstanbul Birlik, WFFP'nin 20. kuruluş yıldönümü etkinliği olarak Yeni Delhi'de düzenlenen 7. WFFP Genel Kuruluna katılmıştır. İstanbul Birlik WFFP'ye üye olarak 50'yi aşkın ülkenin temsilcileriyle birleşmiştir. '[B]u ulusötesi ittifaklar, İstanbul Birlik'e yeni fikirler (ör. gıda egemenliği ve agroekoloji), organizasyon yapıları ve hatta etkin toplantı nasıl yapılır veya farklı paydaş gruplarının katılımı nasıl sağlanır gibi prosedürel konular açısından ilham kaynağı olmuştur'.⁵⁹

Resim 8: Balık satış, işleme, pişirme ve yeme alanları ile kültürel etkinlik alanına sahip 200m2'lik örnek bir Koop Mağazasının tasarımı (Kaynak: 'Balıkçını Tanı Projesi' el ilanı)

Fikirleri uygulamaya geçirmek: Doğrudan Satış Modeli ve Koop Mağazaları

Özellikle balık rezervlerindeki düşüş ve küçük ölçekli balıkçıların aracılar karşı içine girdiği borç sarmalı olmak üzere bölgesinde ekolojik ve sosyal krizle karşı karşıya kalan İstanbul Birlik, bir 'Doğrudan Satış Modeli' projesi başlatmıştır. Bu proje, KÖB örgütlerinin avladıkları ve tüketicilere sattıkları balıklar üzerindeki kontrolünü artırmayı amaçlamaktadır. Birlik, balığı çok ucuza satın alıp nihai ürünler süpermarket, balıkçı ya da restoranlarda son tüketiciye ulaşana kadarki değer zinciri boyunca üzerine komisyon ekleyen aracılar bağımlı olmaksızın, doğrudan satış ağları kurmayı hedeflemektedir. Bu satış ağları hem üreticiye değer katacak, hem de tüketiciye daha ucuz fiyatlı balık sunarak bu ürünü geliri düşük kesim için daha ulaşılabilir hâle getirecektir. İstanbul Birlik başkanına göre bu model, kapitalist piyasa sisteminin beslediği baskın bakış açısının değiştirilmesine yardımcı olacaktır: 'insanlar balığı bir emtia değil, bir gıda olarak görecektir'.⁶⁰

Planlanan Doğrudan Satış Modeli, İstanbul'un çeşitli ilçelerinde Koop Mağazalarının (bkz. Resim 8) açılmasını kapsamaktadır. İstanbul Birlik üyelerince avlanan balıklar kooperatiflerce sabit ve adil bir fiyattan satın alınacaktır. İstanbul Birlik'in kendine ait bir soğuk taşıma sistemi olacak ve balıklar daha sonra Koop Mağazalarında satışa sunulacaktır. Yerel pazarlara bu şekilde doğrudan erişim KÖB örgütlerinin ekonomik durumunu iyileştirecek ve balık fiyatlarının belirlenmesinde aracılar olan bağımlılıklarını azaltacaktır.⁶¹ Koop Mağazaları sadece bir pazar yeri olarak değil, ayrıca katma değerli ürünlerin işlendiği, pişirildiği ve satıldığı alanlar olarak da kullanılacaktır. Burada amaç kadınları ve özellikle de genç yetişkinleri istihdam etmek, bunlara daha fazla görünürlük sağlamak ve KÖB sektörü ile bağlantılı istihdam yaratmaktır.

Koop alanlarının bir kısmı balıkçı festivalleri, seminerler, sergiler, çocuk etkinlikleri ve tartışmalar gibi kültürel etkinlikler için tahsis edilecektir. Bu etkinlikler, KÖB gelenekleri, yerel balık türleri, deniz bölgelerinin (yani Kuzey Marmara Denizi, İstanbul Boğazı ve Karadeniz'in güneybatı bölgesi) kendine özgü karakteristikleri ve Topluluk Destekli Balıkçılık (TDB) konularında farkındalığın artırılmasına yardımcı olacaktır. Alanların tasarımı ve inşaatı, agroekolojik tüketici girişimleri, araştırmacılar, ilçe belediyeleri ve STK'lar gibi diğer gruplarla işbirliği içerisinde gerçekleştirilecektir.

Bu proje öncelikle İstanbul Birlik üyeleri ile başlamak üzere KÖB örgütlerinin durumunu iyileştirmeyi hedeflemekle birlikte, aynı zamanda denizler, geleneksel balıkçılık yöntemleri, balıkçı topluluklar ve balıkçılık gıda sisteminin

dinamikleri ve sosyal aktörleri konularında kamuoyunun bilgisini artırmayı amaçlayan daha geniş kapsamlı bir projedir. Son yıllarda büyüyen organik, agroekolojik ve/veya yerel gıda hareketleri, küçük ölçekli gıda tedarikçileri ile ilişkileri yeniden kurmanın çeşitli getirilerini keşfetme konusunda topluluklara yardımcı olmuştur.⁶² Topluluklarla geleneksel ve küçük ölçekli balıkçılar arasındaki bağlantının yeniden kurulması da benzer şekilde birçok fayda sağlayabilir.⁶³ Projenin adı – 'Balıkçını Tanı Projesi' – (bkz. Resim 9) bunu ima etmektedir.

ABD'de faaliyet gösteren TDB ağlarının deneyimleri ile İstanbul Birlik'in deniz ürünleri pazarlama projesi ve öngörülen Koop Mağazalarına (bkz. Resim 8) yönelik tahminler, KÖB örgütlerinin gelirlerinde %30'luk bir artış sağlanabileceğini göstermektedir.⁶⁴ Bu, KÖB örgütlerinin borçlu ve dışlanmış ekonomik durumlarının üstesinden gelmek için önemli bir araç olacaktır. Bu planı gerçekleştirmek için İstanbul Birlik, belediye desteğiyle bir fiziksel alan edinerek yüklü tutarlarda ticari kira ödemekten kurtulmak amacıyla 2019 ve 2020 yıllarında ilçe belediyeleriyle görüşmeler yapmıştır. Ne yazık ki COVID-19 pandemisi bu görüşmeleri sekteye uğratmıştır.

İSTANBUL BÖLGESİ SU ÜRÜNLERİ KOOPERATİFLER BİRLİĞİ

"BALIKÇINI TANI" PROJESİ

HEDEF 1:
Küçük ölçekli
balıkçıların
sürdürülebilirliğe
katkılarını arttırmak

HEDEF 2:
Tüketicilerin küçük
ölçekli balıkçıyı
tanıması, kaliteli ve
ucuz balığa erişmesi

Resim 9: 'Balıkçını Tanı Projesi' el ilanı

Topluluk Destekli Balıkçılık (TDB) ağları: Balıkçıların agroekolojik tüketici grupları ve belediyelerle ittifakları

2019 yılı başındaki en son belediye seçimlerinden bu yana İstanbul Birlik, 10 ila 25 ilçede Koop Mağazaları açmak amacıyla İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) ile görüşmelerini sürdürmektedir. Söz konusu çiftçi/üretici pazarlarını ortaklaşa tasarlamak üzere 2019 yıl boyunca ve 2020 yılı başlarında İBB, agroekolojik tüketim kooperatif ve girişimleri ve balıkçı kooperatifleri arasında düzenli toplantılar gerçekleştirilmiştir.

Günümüzde İstanbul bölgesinde yaklaşık 30 agroekolojik tüketici grubu bulunmaktadır. Bunlardan ilki 2009 yılında kurulan BÜKOOP (Boğaziçi Mensupları Tüketim Kooperatifi)⁶⁵ olup, daha sonra kurulan diğer kooperatifler özellikle 2015 yılından bu yana gelişim göstermiştir. Bunlar 'Balıkçını Tanı Projesi'nin ana potansiyel müttefikleri olup, KÖB örgütleri ve İstanbul Birlik, sosyal ve dayanışmacı bir ekonominin inşa edilmesi için bu girişimlerin nasıl birbirine bağlanabileceği ve İstanbul'da ne tür bir yapının

mümkün olabileceği konularında ortak diyalog ve tartışmalar içerisinde.

Birlikte öğrenen ve daha geniş kapsamlı Topluluk Destekli Tarım (TDT) ve Topluluk Destekli Balıkçılık (TDB) ağları kurmak amacıyla çalışan bu tür yurttaş ve tüketici girişimleri, gıda egemenliğine dayalı, adil ve sosyal ve ekolojik açıdan daha sürdürülebilir bir gıda sisteminin inşasına yönelik bu harekette kritik öneme sahiptir. Bu proje ve İstanbul Birlik'in diğer girişimleri, Birlik balıkçıları ve agroekolojik çiftçiler ile gıda ekonomilerinin nasıl yeniden yerleştirileceğine dair gıda egemenliği aktivistlerinin sürdürdüğü tartışmalar arasındaki paralellikleri gözler önüne sermektedir. Bu alternatif gıda ekonomileri hem toprakta hem de denizde daha demokratik, ekonomik açıdan uygulanabilir, ekolojik açıdan sürdürülebilir ve kültürel açıdan uygundur.

3.2 Doğal kaynakların korunması: gıda sistemi dönüşümünün temeli

Kapitalizmin ortaya çıkışı ile birlikte köylülerin topraklarından çıkarılmaları ve gıda üretiminin sanayileştirilmesi, küçük ölçekli ve zanaatkâr gıda üretiminin baltalanmasında önemli rol oynamıştır. Toprak gaspı konusunda giderek büyüyen literatürün de gösterdiği üzere, bu mülksüzleştirme süreci geçmişe ait basit bir anı değil,⁶⁶ aksine, kurumların kontrolü altındaki çağdaş gıda sisteminin ayrılmaz bir parçasıdır. Daha da önemlisi, bu süreçler, devletlerin şart koştuğu 'yasal' yollara riayet etseler dahi genellikle son derece adaletsizdir. Günümüzde bunlar artık denizlerde de görülmekte, 'deniz gaspı' olarak tanımlanan süreçle balıkçıları yerlerinden etmektedir.⁶⁷ Küçük ölçekli gıda üreticilerinin karşı karşıya olduğu yerinden edilme tehditleri son derece büyük ve çeşitlidir. Doğal kaynakların bu şekilde gaspına direnmek ve bunu tersine çevirmek, insanların gıdayı sürdürülebilir şekilde üretmek için gerekli doğal kaynak tabanı üzerinde yeniden kontrol sahibi olabilmelerini hedefleyen global gıda egemenliği mücadelesinin temelini teşkil etmektedir.⁶⁸

Köylü çiftçilerin toprak gaspına karşı yürüttüğü kampanyalar gibi, balıkçıları da kendi bölgelerini savunmak amacıyla doğal kaynak gaspına karşı kampanyalar yürütmüştür. Örneğin Brezilya'da 2012 yılından bu yana, Zanaatkâr Balıkçıları Hareketi (MPP) ve Brezilyalı piskoposların Balıkçı Halklar Kırsal Komisyonu (CCP), zanaatkâr

balıkçıların bölge ve gıda egemenliği haklarını koruyacak bir federal kanunun çıkarılması için harekete geçmiş ve bu konuyu savunmaktadır. 'Balıkçılık Bölgesi: Brezilya Halkının Biyoçeşitliliği, Kültürü ve Gıda egemenliği' (*Território Pesqueiro: Biodiversidade, Cultura e Soberania Alimentar do Povo Brasileiro*)⁶⁹ sloganı ile yürütülen bu kampanya sayesinde 2019 yılı Kasım ayında *Grito de Pesca* 2019 sırasında kadın ve erkek toplam 250 balıkçı bir araya gelerek yaklaşık 200.000 imza toplamış, bu sayede de konu şu anda Brezilya hükümetinin gündeminde görülmektedir. Grup, harekete geçme sürecinde kendi balık avlama hakları, yerel hakları ve bölgesel hakları ile kadın balıkçıların hakları ve gıda egemenliğini savunmuş, bu tartışma ve mücadeleleri birbiri ile bağlantılandırmıştır.⁷⁰ Farklı vakalardan elde edilen içgörüler, kaynak gaspının ana paternlerinin ve buna karşı yürütülen mücadelelerden alınan derslerin ortaya çıkarılmasına yardımcı olmaktadır. Doğal kaynak gaspı, birbiri ile kesişen biçimlerdeki toplumsal cinsiyet ayrımı yapan, ırkçı ve etnik baskının meydana getirdiği mevcut kırsal eşitsizlikleri daha da ağırlaştırmaktadır.

Bu çalışma toprak ve deniz gaspının toplumsal cinsiyet boyutundaki sonuçlarına odaklanmaktadır, zira kadın balıkçıların mevcut mücadelesi, bu kesimin direniş çabalarını destekleme ve bunun çerçevesini çizmenin son derece önemli olduğunu göstermektedir. Köylü kadınların işgücü

Resim 10 – Öğle yemeği için balık temizleyen kadın, Tarakan, Endonezya. Fotoğraf: Z.W. Brent

sistemik olarak görünmez hâle getirilmiş, tarımdaki rolleri genellikle çiftçinin eşi olarak görülmüş ve bu kesimin arazi ve krediye erişimi erkeklerle kıyasla her zaman daha zor olmuştur. Köylü kadın çiftçiler daha ziyade küçük ölçekli çiftlikleri yönetme eğiliminde, ihracata daha az odaklı ve kendi toplumlarının gıda güvenliğinin sağlanmasında daha hayati önemdedirler; ancak yine de kadınlar, kırsal bölgelerde açlığın getirdiği güçlükleri orantısız şekilde yüklenmektedir.

Benzer süreçler dünya genelindeki balıkçı toplumlarda da yaşanmaktadır. Denizde gerçekleştirilen faaliyetler genellikle balıkçılık dendiğinde aklımıza gelen faaliyetler, yani esas itibarıyla erkek egemen işlerdir. Ancak kadınlar da denize açılmaktadır ve ayrıca yerel balıkçılık ekonomilerini ve haneleri ayakta tutan bir dizi hasat öncesi ve sonrası görevde hâkim durumdadır. Ağ ve donanımın onarımından defterlerin tutulmasına, çocuk bakımı ve mesleki eğitimden

balık işleme ve satışına kadınlar, tüm dünyada balıkçılık sektöründe çok çeşitli ve önemli roller üstlenmiştir. Bu katkılar, hanelerin geçiminin sağlanması ve sağlıklı beslenme açısından önemlidir. FAO (2015), ağırlıklı olarak yerel pazarlara satış yapan küçük ölçekli balıkçıların doğrudan beşeri tüketime yönelik balık arzının yaklaşık %65'ini sağladığını tahmin etmektedir.⁷¹ Bu yönden bakıldığında, balıkçılık toplulukları sağlıklı gıda sistemleri ve yerel seviye kararlarda çok önemli rol oynamaktadırlar: hangi balığın avlanabileceği veya hangisinin suda bırakılması gerektiği, hangi balığın kurutulup hangisinin taze yenmesi gerektiği, hangi donanımın kullanılacağı, hangi pazar tezgahından alışveriş yapılacağı, balığın nasıl temizleneceği veya işleneceği ve nasıl pişirileceği konularının tümü gıda egemenliğinin önemli unsurlarıdır. Bu kararların birçoğunu alan ve bu faaliyetleri yürüten bilhassa kadınlardır – dolayısıyla da kadınlar, balıkçı topluluklarda gıda egemenliği mücadelesinin ana karakterleridir.

Endonezya balıkçılık sektöründe toplumsal cinsiyet ve yerel bölgenin korunması⁷²

17.000'den fazla adadan oluşan bir takımada devleti olan Endonezya'da balıkçılık 6 milyondan fazla kişinin geçimini sağlamakta olup, toplam av miktarının %85 ila %90'ı küçük ölçekli balıkçılar tarafından sağlanmaktadır.⁷³ Öte yandan, Cumhurbaşkanı Jokowi'nin ülkeyi 'Dünyanın Denizcilik

Merkezi' hâline getirmeyi hedefleyen Mavi Devrimi kapsamındaki büyük ölçekli altyapı projeleri, balıkçıların deniz kaynaklarına erişimi üzerinde baskı yaratmakta ve bu bölgelerde gıda egemenliğini baltalamaktadır. Okyanus alanının topyekûn yeniden düzenlenmesi ve yeniden

tahsisini içeren ve deniz alanı planlaması (DAP)⁷⁴ adı verilen çalışmalar kapsamında, Endonezya sahil şeridini yeniden şekillendirerek yeni limanlar, lojistik merkezler, turistik tesisler ve lüks yapılar yer açmak amacıyla deniz tabanındaki kum kazılmakta, taşınmakta ve başka yerlere yığılmaktadır. Mevcut okyanus alanını yeni sahil alanına dönüştürme sürecine ıslah adı verilmektedir. Deniz kumunun

bir noktadan diğerine taşınması sırasında okyanus akıntıları bozulmakta, balık habitatları tahrip olmakta ve balıkçılar, Endonezya'nın çevresel bölgelerini merkezi ticaret ve taşımacılık rotalarına entegre ederek ülkeyi global ticaret için konumlandırmayı hedefleyen yeni altyapıya yer açmak amacıyla yerlerinden edilmektedir.

Makassar: Endonezya'nın geleneksel balıkçılığı yerinden eden gemi taşımacılık merkezi

Makassar, Sulawesi Adası'nın büyük liman şehirlerinden biri olup, Jokowi bu şehri Endonezya'nın merkezi bir lojistik ve ticari noktası hâline getirmeyi hedeflemektedir. Bölgede hâlihazırda devam eden iki ana altyapı projesi, taşımacılık odaklı olan ve 1.428 ha alanın ıslahını öngören *Makassar New Port* (MNP, devlet liman yönetimi işletmesi PT Pelindo IV tarafından yönetilen bir milli stratejik proje) ile, turizme yönelik olarak 156 ha alanın ıslahını öngören *Central Point of Indonesia* (CPI, özel sektör gayrimenkul müteahhitleri PT Yasmin Bumi Asri ve Ciputra Group tarafından yönetilmekte, inşaat faaliyetleri Hollandalı Boskalis şirketince yürütülmektedir⁷⁵) projeleridir. CPI projesi aleyhindeki protestoları önlemek amacıyla alana büyük bir cami inşa edilmiş, bu da direnişi azaltmıştır. Ancak, saha çalışmaları sırasında gerçekleştirdiğimiz incelemeler, balıkçılar ve müttefiklerin devam eden mücadelesinin hedefinin MNP projesi olduğunu göstermiştir.

MNP projesinin ilerlemesi, örneğin Tallo, Sengka, Batu ve Buloa köylerinin çevresi gibi yerel geçim kaynakları açısından hayati öneme sahip balıkçılık alanları ve kıyı bölgelerine balıkçıların erişimini engellemektedir. Tüm balıkçı topluluklarda olduğu gibi burada da kadınlar

yerel balıkçılık ekonomisinde kritik rol oynamaktadır. Ana balıkçılık faaliyetlerinden biri sadece kadınlar tarafından gerçekleştirilmektedir: deniz kıyısında midye, lingula (dallı bacaklı) ve istiridye toplamak. Kadınlar ayrıca değer zinciri boyunca, midyelerin toplanmasından bunların yıkanıp pazar yerine götürülmesine kadar çok çeşitli işlerde çalışmaktadır. Bunlara ilaveten kadınlar, ağırlıklı olarak erkekler tarafından gerçekleştirilen tekne balıkçılığı faaliyetlerinin hasat sonrası işlerinde de çalışmakta, erkeklerce tuzak kullanılarak avlanan yengeçler genellikle kadınlarca yıkanarak satılmaktadır. Kadınlar ayrıca balık ve karides kurutmaktadır. CPI ve MNP projelerinin inşaatı, kadınların midye ve diğer ciğ ürünlere erişimini sınırlandırmış ve onları bu önemli gelir kaynaklarından mahrum bırakmıştır.

Geliştirme çalışmaları 2017 yılında başlayan MNP projesi deniz alanı planına dâhil edilmiş ve bu plan, onay sürecinin katılımcı olacağı vadedilmiş olmasına rağmen balıkçılara danışılmadan onaydan geçirilmiştir. Denizde gerçekleştirilen inşaat kıyı boyunca kirliliğe neden olmuş, ıslah sonucunda ortaya çıkan iri tanecikleri dalgaların taşınması nedeniyle artan çamur ve kıyı erozyonu, balıkçıları balık avlayabilmek için daha açığa gitmek zorunda bırakmıştır.

Altyapı geliştirme çalışmalarının toplumsal cinsiyet etkileri

Balık avladıkları ve midye topladıkları alanlardan çıkarılmanın olumsuz etkilerini erkekler ve kadınlar eşit düzeyde hissetse de, özellikle kadınlar çok çeşitli başka sonuçların yükünü omuzlamak zorunda kalmıştır. Bunun yansımalarını kadınların üretimsel faaliyetlerinde (gelir elde etme, iş fırsatları, ücretli istihdam) ve sosyal yeniden üretimsel rollerinde (yani, aile mensuplarının yaşadığı ve çalıştığı sosyal sistemin yeniden üretimini sağlayan ücretsiz ev ve bakım işleri) görebilmekteyiz.

İlk olarak, Tallo'da yaşayan balıkçı kadınlara göre, topladıkları midye miktarı yarı yarıya azalarak günde iki çuvaldan bir çuvala düşmüş, bu da elde ettikleri geliri günde yaklaşık 100.000–120.000 IDR'den 50.000 IDR'ye düşürmüştür. Bunlardan bir kısmı, balıkçılık alanlarına

artık erişim sağlayamadığından ve dolayısıyla da balıkçılık veya midye toplayıcılığı yapamadığından dolayı çalışmayı tamamen bırakmıştır. Balıkçı kadınlar, günlük 80.000 IDR ücretle işçi çalıştırılan kayıt dışı depolarda iş aramak zorunda kalmıştır. Benzer durumlar, yine büyük ölçekli altyapı projelerinin toplumsal cinsiyetçi etkiler doğurduğu Cakarta ve Surabaya'da da gözlenmektedir. Fadhilah Trya Wulandari, Muara Baru ve Kali Baru topluluklarından midye toplayıcı kadınlarla Cakarta Körfezinde devam eden ıslah projesi (sözde sel baskınlarını önleme amaçlı bir deniz duvarı dâhil) hakkında görüşmüştür. Wulandari'nin ifade ettiğine göre kadınlar, üretim maliyetlerinde ıslah projesi sonrasında bir artış olduğunu ve bunun nedeninin özellikle midyelerin işlendiği ve satıldığı yerler arasındaki mesafenin

Resim 11- Makassar kenti dışında bir balıkçı köyü. Fotoğraf: Thibault Josse

artması olduğunu belirtmiştir.⁷⁶ Kadınlar ayrıca, su kirliliğinin midyelerin büyüme hızını düşürmesi nedeniyle gelirlerinde bir düşüş olduğunu gözlemlemiştir. Kendilerine kilo başına ödeme yapılmakta, aynı ağırlıkta midyeyi toplamaları ise artık çok daha fazla zaman almaktadır.

İkinci olarak kadınlar, geleneksel olarak ailenin finans yöneticisi rolünde ve ailenin geçimini sağlamaktan sorumlu görüldükleri için genellikle hane içerisindeki finansal etkileri de göğüslediklerini ifade etmişlerdir. Balıkçı ailelerin gelirindeki düşüş, ayrıca borç miktarında artış anlamına gelmektedir. Bazı çocuklar, aileleri okul ücretini karşılayamadığından dolayı okuldan alınmaktadır. Daha da kötüsü, ekonomik çaresizlik, başlık parasının ailenin finansal sıkıntılarını hafifletmenin bir yolu olarak görülmesi nedeniyle kızlarda çocuk yaşta evlilik oranını artırmıştır.

Balıkçılık alanlarına erişilememesi balıkçıların geçim kaynaklarını baltalamaya devam ederken, ataerkil toplumsal cinsiyet rollerinin erkeğe ailenin reisi titrini verdiği bir ortamda bu durumun erkeklik krizi olarak nitelendirilebilecek bir sorunu körükleme ihtimali de bulunmaktadır. Yerel

topluluk idarecileri ile yapılan görüşmeler, gerilim ve baskılar arttıkça evlerde erkek şiddetinde de artış görüldüğünü göstermektedir.

Son olarak, komşular arasındaki sosyal ilişki ve bağlar ile topluluk yapı ve normlarını korumak için gerekli olan ve genellikle kadınların üstlendiği görünmez duygusal emek de bu durumdan etkilenmiştir. Balıkçı kadınlara göre, Makassar içerisinde ve çevresinde bulunan birkaç yerel STK, MNP projesinin olumsuz etkilerini telafi etmek için devlet tarafından ödenecek parayı kabul etmeleri konusunda balıkçıları teşvik etmektedir. Ne yazık ki ödeme tutarı sadece yaklaşık 1 milyon IDR olup, bu konuda kadınlara genellikle danışılmamaktadır. Bazı balıkçılar bu ödemeyi doğrudan reddetmiştir. Bu da toplulukta gerilimin daha da artmasına neden olmakta, kadınlar bu durumu da eninde sonunda kendilerinin yönetmek zorunda kaldıklarını belirtmektedir. Benzer durumlara, çiftlik gelirleri ve uygulamaları açısından toprak mülkiyetini elinde tutan erkeklerce alınan kararların hanenin gıda güvenliği ve sosyal yeniden üretimsel emeğe kıyasla öncelikli tutulduğu tarım sektöründe de rastlanmaktadır.

Kurumsallaşmış ataerkillik

Solidaritas Perempuan Kadın Dayanışma Örgütü (SP), Endonezya'da deniz alanı planlama sürecinin ataerkil bir mantıkla geliştirildiği ve uygulandığını savunmaktadır.

'RZWP3K' (alan planı) farklı sektörlerle alan tahsis etmektedir. Bunda en önemli taraf hangisi? Bazı insanlar kaybedecek. Endonezya'da ataerkil öncelikler – büyük projeler

– vardır. Bizim için öncelik balıkçı topluluklardaki kadınlar için iş imkanı yaratmak olmalıdır, ama bu kişiler görünür değil. Kadınlar görünmezleştiriliyor ve bu yüzden de kaybedecekler.⁷⁷

Gerçekten de, bu tanınmazlık durumu hem devlet tarafından hem de kendi toplulukları içinde kurumsallaştırılmıştır. Kadınlar, kendileri denize açılabilir ve/veya yerel balıkçılık ekonomilerine birçok yönden katkıda bulunsalar bile, kimlik kartlarında kendi adlarına balıkçı olarak değil de bir balıkçının eşi olarak kaydedilmektedir. Sigorta ve kamu finansmanı seçeneklerinde kadınlar balıkçı olarak tanınmamakta ve dolayısıyla da devlet desteğinden faydalanmamaktadır. Kadınların miras yoluyla mülk edinebilmeleri için evlenme cüzdanı gerekli olup, bu durumda bile sadece dul kalmaları halinde kendilerine miras kalabilmekte, başka şekilde mülk edinmeleri mümkün olmamaktadır. Makassar DAP'nin geliştirme sürecinde sınırlı düzeyde gerçekleştirilen danışma toplantılarına kadınlar, paydaş olarak görülmediklerinden dolayı davet edilmemişlerdir. Hukuken,

Harekete geçme ve sonrası

Bu projeler sadece toplumsal cinsiyete dayalı etkilere sahip olmakla kalmayıp, balıkçılık örgütlerinde kadınların katılımı ve liderliği giderek arttığından bu projelere karşı toplumsal cinsiyet üzerinden örgütlenen tepkiler ve hareketler de

erkek ailenin reisi'dir. Dolayısıyla da, SP örgütünün ifadesiyle, 'hukukun kendisi ve balıkçılığa özel politikalar ataerkildir'.⁷⁸ Aynı zamanda, kendi kocaları ve topluluğun diğer erkekleri de sıklıkla kadınların bu süreçte fuzuli olduklarını iddia etmektedir. Bu nedenle, birçok köylü kadının olduğu gibi, geleneksel kadın balıkçıların görüşleri de dikkate alınmamakta ve katkıları görmezden gelinmektedir. Kadınların yaptığı işler tabii ki geçim açısından çok önemlidir, ancak 'Yeni Liman geçimle ilgili değildir, çok büyük bir iş'tir'.⁷⁹

Dev kıyı altyapısını teşvik eden bu kapitalist gelişim mantığının ciddi ekolojik etkileri de bulunmaktadır. Buckingham-Hatfield'a (2000) göre, 'kadınlar, sosyal ve aile içi rollerinden ve daha yüksek yoksulluk ihtimalinden dolayı, olumsuz çevresel etkilerden orantısız biçimde etkilenmektedir'.⁸⁰ SP örgütünden Kurniawaty ile Wulandari'nin analizlerinden anlaşıldığı üzere, çevresel bozulma, büyük ölçekli altyapı gelişimini teşvik ederken kadınların hak ve ihtiyaçlarını görmezden gelen politikalar yoluyla kurumsallaştırılmış baskıcı bir sistemin parçası olan bir tür ayrımcılıktır.

doğmaktadır.⁸¹ 1992 yılında kurulan SP, kadınların harekete geçmesini desteklemekte ve Endonezya genelinde 11 ofisi üzerinden feminist liderlik eğitimleri sunmaktadır. Örgütün vizyonu, adalet, ekolojik farkındalık ve çoğulculuğa

Resim 12 – Örgütlenme stratejilerini tartışan balıkçı kadınlar. Fotoğraf: Z.W. Brent

saygıya dayalı, cinsiyetler arasındaki ilişkinin eşitlikçi olduğu, doğal, sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi kaynaklara erişim ve bunlar üzerindeki kontrolün kadın ve erkekler tarafından adilce paylaşıldığı demokratik bir sosyal düzen oluşturmaktır.

Makassar bölgesinde 76 bireysel üyesi bulunan SP, özellikle Tallo gibi MNP geliştirme çalışmalarının etkileri ile karşı karşıya olan balıkçı toplulukları içerisinde faaliyet göstermektedir. Örgüt, Endonezyalı topluluklar üzerindeki toplumsal cinsiyet etkilerini analiz etmek ve kadınları bu sorunlarla mücadele etme konusunda güçlendirmek için popüler eğitim ve eylem araştırmalarından yararlanmaktadır. Araştırma metodolojileri kadınlara özel alanlara öncelik vermekte olup, buralarda topluluklar içerisinde nelerin olup bittiğine yönelik farkındalık yaratmayı ve özellikle de kadınların bakış açısını erkeklerin alanlarına tecavüz etmediği bir ortamda anlamayı amaçlamaktadır. 'Eğer çalışma grupları oluşturmak istiyorsak, ki bu daha kolay çalışabilmek açısından önemli, ve bu gruplarda kadınlar erkeklerle bir arada olacaksa, o zaman sesimizi duyuramayız. Kendimize ait gruplarımız olmalı.'⁸² Bu gruplar, savunma çalışmalarını güçlendirmek amacıyla, MNP inşaat süreci ve bunun etkileri konusunda dikkatle veri ve bilgi toplamaktadır. Bu şekilde organize edilen topluluk toplantıları, büyük altyapı geliştirme çalışmalarının toplumsal cinsiyet etkileri konusunda veri toplanmasına yardımcı olurken, aynı zamanda kadınlara kapitalist ve ataerkil sisteme derinden kök salmış bu politikalara direnmek için örgütlenme ve strateji üretme konularında destek sağlamaktadır.

SP üyeleri özellikle, DAP gibi politika araçlarının ana alt-yapı projelerinin uygulamaya alınmasında ulusal ve yerel

yönetimlerce ne şekilde kullanıldığını analiz etmiştir. DAP okyanus alanı üzerindeki anlaşmazlıkların çözümünde tarafsız bir araç olarak tanımlansa da, konu hakkında yazılmış yakın tarihli bir rapor DAP'nin uygulamaya alınmasında toplumsal cinsiyet ayrımcılığının açıkça mevcut olduğunu, kadınları kendileri üzerinde önemli etkiler doğurması muhtemel bir karar alma sürecinin dışında bırakmak üzere ataerkil kültürel ve kurumsal dinamiklerden faydalandığını göstermektedir.⁸³ Katılımcı eylem araştırması, balıkçı kadınların harekete geçmesi için bir araç meydana getirilmesine yardımcı olmuştur. Hareket, yerel yönetim dışından yüzlerce kadının katıldığı birçok protesto düzenleyerek kurumlar dışından hükümet üzerinde baskı kurmuş ve SP liderleri, yerel yönetime DAP'nin neden olduğu toplumsal cinsiyet etkileri konusunda halka açık sunumlar vermek üzere davet edilmişlerdir.

2015 yılında, CPI projesinin sahil şeridi geliştirme çalışmaları aleyhine hukuki süreç başlatmak amacıyla '*Aliansi Selamatkan Pesisir*' (Sahili Koruma İttifakı) kurulmuştur. Bu çalışmaların liderliğini Walhi Sulsel (Toprak Dostları Güney Sulawesi) üstlenmiş, SP Makassar ofisi (SP Anging Mammiri) ise ittifak bünyesindeki kadın tabanının rolünü güçlendirmek amacıyla harekete katılmıştır. SP örgütünün sahadaki güçlü varlığı, üyelerinin toplumsal cinsiyet konusundaki kaygıları ittifakın ana konularından biri hâline getirmesine ve toplumsal cinsiyetin toplum seviyesindeki dinamikleri konusunda farkındalığı düşük olan diğer STK'lar arasında farkındalık yaratmasına olanak tanımaktadır. Bu da toplumsal cinsiyeti sivil toplum örgütlenmesinin merkezine yerleştirmiş, STK'lar içerisindeki ataerkilliğin ele alınmasına kademeli olarak yardımcı olmuş ve savunuculuk çalışmalarına feminist bir analiz getirmiştir.

Toplumsal cinsiyet ve gıda egemenliği açısından sonuçlar

Gıda egemenliği kavramı, yerel gıda ekonomilerini ayakta tutan ve dışlanmış toplulukları besleyen küçük ölçekli üreticilerin global ticaret ve yatırımlara yer açmak amacıyla toprak ve bölgelerinden hangi şekillerde çıkarıldıklarına ışık tutmaktadır. SP tarafından dile getirilen feminist bakış açıları gıda egemenliğinin bu vizyonu ile örtüşmekte, yaşam ve haysiyeti güvenceye alacak sistemlerin önemine vurgu yapmaktadır. Gıda egemenliğinin feminist boyutunun vurgulanması, gıda üretimi gibi hayat idame ettirici faaliyetleri karar alma mekanizmasının merkezine yerleştirmektedir. Gıda egemenliğinin toplumsal cinsiyete duyarlı şekilde analizi, kadınların yaşamları ve ihtiyaçları ile, diğer unsurlara ek olarak kadınların üretimden tedarike gıda sistemi

içerisindeki çok çeşitli rollerine özellikle odaklanılmasına yardımcı olmaktadır. Bu da, söz konusu önemli katkıları tanımayan kurumsallaşmış ataerkilliğe ve topluluklar ve STK'lar içerisindeki ataerkilliğe karşı çıkılması gerekliliğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu konuda daha yapılacak çok iş olsa da, feminist bakış açıları agroekoloji ve gıda egemenliği hareketlerinde 'Feminizm olmadan Agroekoloji olmaz'⁸⁴ gibi sloganlarla, WFPF ve LVC gibi global hareketlerin tüm liderlik pozisyonlarında cinsiyet eşitliği kurallarıyla ve bu hareketlerin kırsal alanlarda kadına karşı şiddet aleyhindeki kampanyalarıyla giderek daha da belirgin hâle gelmektedir.⁸⁵

3.3 Gıda sisteminde işgücü

Göçmen işgücünün (özellikle) endüstriyel balıkçılık ve endüstriyel tarım gibi endüstrileşmiş ana sektörlerdeki yüzdesi son birkaç on yıl içinde önemli oranda artmıştır. Tarım sektöründe gerek yasal gerekse istismarcı sözleşmelerle veya sözleşmesiz olarak istihdam edilen göçmenlerin çoğu acımasız ve adaletsiz çalışma ve yaşam şartlarına maruz kalmaktadır.⁸⁶ Örneğin, İspanya'da eski BM Gıda Hakkı Özel Raportörü yetkilileri, göçmen çalışanların 'içler acısı durumunu derhal iyileştirme'⁸⁷ çağrısı yapmış, ancak tarım işletmesi sahipleri kendi istihdam uygulamalarında herhangi bir 'usulsüzlük' olmadığını savunmuştur.⁸⁸ Bu tartışmalar süredursun, İspanya'da karpuz hasadı sırasında kalp krizi geçiren Nikaragualı geçici tarım işçisi Eleazar Blandón'un ölümü gibi ciddi trajik olaylar görülmeye devam etmektedir. Tarla sorumlusu, işçiye gerekli tıbbi müdahalenin yapılmasını sağlamak yerine bu durumu görmezden gelmiş, en sonunda da işçiye yakınlardaki bir kliniğin kapısına terk etmiştir.⁸⁹ Avrupa gıda sistemlerinin göçmen işgücüne bağımlılığı nedeniyle, bu adaletsizlikler COVID-19 pandemisi sırasında daha da kötüye gitmiştir. Göçmenler giderek daha da acımasızlaşan sınır politikalarına maruz kalmış, seyahat özgürlükleri yasaklar nedeniyle kısıtlanmış veya kimi vakalarda seyahat etmelerine ciddi sağlık risklerine

rağmen izin verilmiştir.⁹⁰ Endüstriyel balıkçılıkta zorla çalıştırma ve çocuk işçi vakaları – ki kurbanların çoğu göçmen işçilerdir – politika belirleyiciler ve endüstriler tarafından neredeyse tamamen görmezden gelinmektedir.⁹¹

Bu örnekler gibi vakalar, çalışma koşullarını gıda egemenliği ve agroekoloji inşasına yönelik çabaların temeline konumlandırmanın önemini daha da artırmıştır. Gıda adaleti ve gıda egemenliği, 'gıda işçilerinin suçlu muamelesi görüldüğü, istismar edildiği ve aç kaldığı bir sistemde ayakta kalamaz'⁹² ve dolayısıyla da işçi hakları ve göçmen haklarına yönelik mücadeleleri ele almalıdır. Aynı zamanda, birçok gıda egemenliği aktivisti, köylü çiftçi ve zanaatkar balıkçı adaletsizlik ve işçi hakları ihlallerine karşı mücadele ederken, tüm bu işçiler için alternatif bir gıda sisteminde iş imkânı sağlanması ve, örneğin köylüler ve çiftlik işçileri arasında, çatışmadan ziyade bir yakınlaşma politikası için gerekli ittifakların meydana getirilmesi çok daha zordur.

Cevapları bildiğimizi iddia etmemekle birlikte, Avrupa ve Batı Afrika'da göç ve balıkçılık konularının kesişim noktasında ortaya çıkan sorular, gıda egemenliğinin inşasında işgücü ilişkilerinin dönüşümüne ilişkin zorlukların, dinamiklerin ve siyasi fırsatların bir kısmına ışık tutmaktadır.⁹³

Yer değiştirme rotaları ve balıkçılıkta istismar

Kimi kaynaklara göre, Afrika'dan Avrupa'ya büyük balıkçı trol teknelerinde yasadışı göçlere 1970'li yıllarda bile rastlanmaktadır. 2.500 ila 3.000 € eşdeğeri bir ücret ödeyebilenler, kendilerini balık avı sezonu sonunda İspanya'ya götürmeleri için trol teknesi sahipleri ile anlaşmalar yapmış, diğerleri 500 ila 1.000 € ücret karşılığında trol teknelerinde kaçak yolcu olarak seyahat edebilmek için tekne çalışanları ile anlaşma yolu aramışlardır.⁹⁴ Başkaları ise karadan çölü geçerek İspanyol sömürgeleri olan Ceuta ve Melilla'ya yönelmişlerdir. Göç akımları, sınır kontrollerinin yıllar içerisinde artması ve AB sınırlarının AB sınır kontrol ve sahil güvenlik kurumu Frontex tarafından 2004 yılından bu yana dışsallaştırılması ve askerileştirilmesi neticesinde kayma göstermiştir. Ayrıca, Avrupa'ya Ceuta veya Melilla üzerinden yapılan girişler, 2005 yılında sınırı geçme girişiminde bulunan göçmenlere kamuoyunda büyük yankı uyandıran şekilde aşırı şiddet uygulanması ve sınır hattındaki tel örgü yüksekliğinin üç metreden altı metreye çıkarılması sonrasında azalmıştır. Bu durum, teknelerin göçmenleri Atlantik okyanusu üzerinden Kanarya Adaları'na taşıma imkanına sahip olduğu Batı Afrika sahilinin daha güney bölgelerinde yeni fırsatlar doğurmuştur. Moritanya'nın

Nouadhibou kenti bir aktarma merkezi haline gelmiş, sonradan sınır kontrollerinin iyice sıklaşması nedeniyle bu çabalar daha da güneye, Senegal'in Saint Louis, Mbour, Joal ve Casamance kentlerine, ve son olarak da Gine-Bissau'ya kaymıştır.⁹⁵

2006 yılından itibaren AB, insanları daha göç yolculuklarının başlangıcında yakalama ümidiyle, sınır güvenliği görevlerini Frontex tarafından koordine edilen Hera I, II, ve III gibi operasyonlar yoluyla bilfiil Batı Afrika ülkelerine yaptırmaya başlamıştır. 'Bu işbirliği kapsamında Portekiz, İtalya ve İspanya gibi AB üye ülkeleri, Moritanya, Senegal, Gambia ve Cape Verde'ye 2 helikopter, 2 gemi ve yaklaşık 10 devriye botu temin etmiştir.'⁹⁶ İspanya'ya doğru Atlantik deniz rotasının önemi giderek azalmış, yeni giriş yaparken tutuklananların sayısı 2012 yılında sadece 173 kişi olmuştur; ancak bu rakam, yolculuk sırasında hayatını kaybeden çok sayıda insanı kapsamamaktadır.⁹⁷ Bunun ardından Akdeniz rotası eski önemini yeniden kazanmış ve bir kez daha çeşitlenerek hızla büyüme kaydetmiştir.⁹⁸ Ailelerine destek olabilmek için iş ve fırsat arayışı ile tehlikeli yolculuklara çıkan birçok insan bu girişimlerinin bedelini hayatlarıyla ödemektedir (Göçmen Dosyaları veritabanına

Resim 13: Fransız balıkçı. Fotoğraf Thibault Josse

2000 yılından bu yana yaklaşık 28.000 ölüm vakası kaydedilmiş, bundan çok daha fazlası ise belki de asla kayıtlara geçmeyecektir.⁹⁹ Bu kişiler Avrupa'ya ulaşabilseler bile,

Senegalli göçünde büyük artış

Eşitsizlik, savaş ve çatışma, insan hakları ihlalleri ve insan yaşamına yönelik birçok tehdidin olduğu bir ortamda binlerce insan, Avrupa'ya göçü en iyi, veya belki de tek seçenek olarak görmektedir. Bu göç dalgasını tetikleyen etkenler arasında AB'nin kendi balıkçılık politikaları da bulunmaktadır. Avrupa Ortak Balıkçılık Politikası (*European Common Fisheries Policy* - CFP) kapsamındaki iki taraflı anlaşmalar, esas itibarıyla, egemenlikleri altındaki suları Avrupa denizlerinde balık rezervlerini tüketmiş olan Avrupalı balıkçılık filolarına açmaları için AB üyesi olmayan ülkelere büyük tutarlı ödemeler yapma olanağını AB'ye sağlamaktadır.¹⁰⁰

Örneğin, Senegal'de ulusal işgücünün %20'si balıkçılık sektöründe istihdam edilmektedir; ancak balık rezervleri ve bu sektörden sağlanan gelirler, özellikle yabancı balıkçılık filoları ve AB ile yapılan anlaşmalar kapsamında gerçekleştirilen endüstriyel balıkçılık faaliyetleri nedeniyle zarar görmüştür.¹⁰¹ AB ve Senegal arasındaki iki taraflı resmi anlaşmalar, balık kaynaklarının büyük oranda tahrip olması nedeniyle 2006 yılından sonra yenilenmemiştir. 'Öte yandan, o zamandan bu yana birkaç Avrupa merkezli şirket, ortak girişimler kurarak Senegal'e yerleşmiştir. Bunlar resmi olarak Senegalli olup Senegalli balıkçılık şirketleri sayılmakta, aynı zamanda da Avrupalı filolara Senegal sularında kaçak olarak balık avlama ve avladıkları balıkları

kurumsal ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve sınırdışı edilme tehdidi bunların düzgün bir yaşam kurabilme olanaklarını sınırlandırmaktadır.

Avrupa pazarına ihraç etmek üzere saklama fırsatını sağlamaktadır.¹⁰² Yerli halkın sahip olduğu küçük tekne sayısı, uluslararası filoların aşırı avlanması ve zanaatkar balıkçılık işletmelerini satın alarak piyasa dışına itmeleri neticesinde 1998 ile 2008 yılları arasında %48 oranında azalmıştır.¹⁰³

Avrupa'da endüstriyel balıkçılık, giderek artan düzeyde göçmen işgücü istihdam eden bir sektördür. Avrupalı trol işletmelerinin insanları göçe zorlayan koşulları meydana getirmesi ve bu insanların göç ettikleri yerlerde düştüğü güvencesiz durumdan yararlanarak onları istismar edici şartlar altında çalıştırmalarını kapsayan bu trajik döngü, Avrupa'da göç ve balıkçılığın kesiştiği belli başlı süreçlerden biridir. Bir balıkçı, Senegal sularına bir endüstriyel balıkçı teknesinde geri dönüp de ailesini ziyaret etmek için karaya ayak basamadığında, ve trol teknesi memleketinin kıyı şeridi balıkçılık alanlarını talan etmeye devam ettiğinde – ki bu da zaten kendisini göç etmek zorunda bırakan nedendir – nasıl gözyaşları içinde kaldığını anlatmaktadır.¹⁰⁴

Tabii ki Batı Afrikalı balıkçıların tamamı göç etmemektedir; Avrupa'ya çok çeşitli geçmişlere sahip insanlar göç etmekte olup, Avrupa balıkçılık sektöründe çalışmak zorunda kalan yabancılar arasında eskiden balıkçılıkla uğraşmayanlar da bulunmaktadır. 'Göç toplu bir eylemdir'¹⁰⁵ ve insan etkileşiminin bin yıllardır bir parçasını oluşturmuştur. 'Sosyal

değişim sonucu ortaya çıkar ve tüm toplumu etkiler. Deniz yoluyla göç, ağ oluşturma vasıtasıyla ilerler: Göçmenler, aileleri ve organizatörlerin oluşturduğu ağlar ile varış ülkesine yerleşmiş göçmenlerin oluşturduğu ağlar.¹⁰⁶ Gerçekten de, 'gerekli parayı sağlamak, varış noktasında iş ve ev bulmalarına yardımcı olmak ve erkeklerin ardında bıraktığı ek yükleri sırtlanmak suretiyle erkeklerin bu yolculuklarını mümkün kılan genellikle kadınlar ve aileleridir'.¹⁰⁷ KÖB geçim kaynaklarının baltalanması ve sürekli evrilen

Avrupa balıkçılık sektöründe güvencesizlik

Birçok Avrupa vatandaşı, balıkçılık sektörünün getirdiği risk ve güvencesizliğe karşı sağlanan korumayı yetersiz bulmaktadır. Balıkçılar arasında giderek artan ve denizde yüksek düzeydeki risk ve kazalarla katlanan baskı ve belirsizlik, genç Avrupalıların aile geleneğini sürdürmemeyi tercih etmelerine yol açmaktadır. Giderek büyüyen idari ve finansal engeller teknelere erişimi kısıtlamakta, bu durum balıkçılık sektöründe aranan niteliklerle birleştiğinde sektöre girişi zorlaştırmaktadır. Sıkı düzenlemelere tabi veya süresi sınırlı olan avlanma dönemleri, balıkçıları geçimlerini sağlayabilmek için denizde daha uzun süre kalmaya veya kötü hava koşullarında denize açılmaya zorlamaktadır.¹⁰⁹ Avrupa vatandaşlarının ebeveynlerine göre daha iyi eğitim fırsatları ve mesleki fırsatlara sahip olmaları ve balıkçılık sektörünün sarsılan imajı – tehlikeli görülmesi ve azalan balık rezervleri nedeniyle¹¹⁰ – 'mesleğin babadan oğula

göç paternleri sadece göç eden erkekleri değil, aynı zamanda ailelerin tamamını ve aile yapılarını da etkilemektedir. Örneğin, Senegalli balıkçı Omar Avrupa'ya yerleştikten sonra, kendi ailesi ve eşi Aida'nın ailesi çiftin evlilik töreni için planlar yapmıştır. Ancak Omar kendisine seyahat izni veren yasal statüyü henüz kazanmadığından kendi düğününe katılamamıştır – bu duruma Senegalli aileler arasında giderek daha sık rastlanmaktadır.¹⁰⁸

geçmesi' olgusunun eskisi kadar yaygın görülmemesine neden olmaktadır.¹¹¹

Fransa'da en zor iş bulunabilen yerler orta boy ve büyük gemilerdir.¹¹² Azalan balık rezervleri, balık ürünlerine yönelik giderek artan tüketici talebi ile birleştiğinde, endüstriyel trölcüleri azalan av miktarlarını telafi etmek ve kârı en üst düzeye çıkarmak amacıyla ücretlerde kesintiye gitmeye teşvik etmektedir. Denizcilerin Hakları Uluslararası Yardım Derneği'ne göre, yabancı işgücü çalıştırmaya ilk yönelen kesim de sektörün bu büyük ölçekli kesimidir.¹¹³ 'Göçmenler – AB dışı ülkelerden gelenler dâhil – genellikle, balıkçılık veya balık işleme işlerini nahoş çalışma şartlarına sahip düşük maaşlı işler olarak gören yerel nüfusu işe almanın getirdiği güçlüklerle karşı bir çözüm olarak görülmektedir.'¹¹⁴

Resim 14 – Fotoğraf: Thibault Josse

Resim 15: Eski bir balıkçı teknesi, Fransa. Fotoğraf: Thibault Josse

Balıkçılık her zaman tehlikeli bir meslek olmuştur.

Balıkçıların çalışırken hayatlarını kaybetme ihtimali, madencilik ve inşaat gibi tehlikeli işler de dâhil olmak üzere diğer mesleklerle uğraşanlara göre daha yüksektir. Balıkçılık idareleri ve balıkçı örgütlerinden alınan bilgiler, ölüm oranlarının arttığını göstermektedir. Güvenlik kurallarının son derece katı olduğu İngiltere’de balıkçılar arasında 1996-2005 dönemindeki ölümlü kaza sayısı, aynı dönemde genel işgücü içerisindeki ölümlü kaza sayısına göre 115 kat daha fazla olmuştur.¹¹⁵

Öte yandan, doğdukları ülke dışında çalışan balıkçıların karşı karşıya olduğu risk ve yaralanma düzeyleri daha da yüksektir. Örneğin, 2008 yılında İngiliz balıkçı teknelerinde meydana gelen ölüm vakalarında kurbanların yüzde 75’i ya Doğu Avrupalı ya da Filipinli göçmen balıkçılardır. Filipinli balıkçılarda görülen 100.000’de 350 ölüm oranı, İngiltere genelindeki 100.000’de 102’lik ölüm oranının üç katından fazladır.¹¹⁶

Tabii ki, Batı Avrupa balıkçılık sektöründe çalışmak zorunda kalan kişiler çok çeşitli durum ve zorluklarla karşı karşıyadır. Yabancı balıkçıların birçoğu denizdeki üstün becerileri

nedeniyle çok rağbet görmektedir. Göçmenlik konularına duyarlı şirketlerde çalışan göçmen balıkçılar, balıkçılık hâlâ zor ve tehlikeli bir iş olsa da, rahat çalışma ve yaşam koşullarına sahip olabilmektedirler. Ancak ne yazık ki bu kişilerin birçoğu, özellikle de idari durumu uygun olmayanlar, göçmenlik statülerinin istismar edildiği işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır. Bir dizi istismarcı işgücü düzenleme ve mekanizmaları, tekne sahiplerine zararlarını işçilere yüklemeye imkânı vermektedir.

İnsan kaçakçılığı ve köleliğe yakın koşullar ya da fiili kölelik koşulları günümüzde Batı Avrupa balıkçılık sektörünün bir gerçeğidir. *The Guardian* gazetesinin gerçekleştirdiği bir araştırmaya göre, ‘bir takım tekne sahipleri ve işçi bulma acenteleri Afrikalı ve Filipinli işçileri Londra Heathrow ve Belfast havaalanlarındaki giriş noktaları üzerinden kaçak olarak İrlanda’ya sokmakta ve daha sonra bu kişilerin İrlanda göç kontrollerini atlatarak karayolu ile Kuzey İrlanda’dan İrlanda Cumhuriyeti’ne geçmelerini sağlamaktadır’.¹¹⁷ *The Guardian* gazetesinin röportaj yaptığı balıkçılar, işçi bulma acentelerinin balıkçılarla kendi ülkelerinde önceden anlaşma yaptıklarını, geçiş için bunlara borç para verdiklerini ve nihayetinde hiç mevcut olmayan vize için bu

Resim 16: Fransız balıkçılar. Fotoğraf: Thibault Josse

kişilerden ücret talep ettiklerini ifade etmişlerdir. Eninde sonunda evraksız çalışmak zorunda kalacakları gerçeği Avrupa'da kendilerini bekleyen bir iş olduğu vaadinde bulunan işe alımcılarca bu kişilere açıkça söylenmese de, bu kişiler varış sonrasında işe alım acentelerine karşı borçlu duruma düşmekte ve '[b]irçok işçi, sonrasında sınırdışı edilme korkusu içinde yaşadıklarını ve görülmeleri ya da yetkililerce durdurulmaları halinde tekne sahiplerine ceza kesileceğinden kendilerine limanlarda teknede kalmalarının söylendiğini ifade etmektedir'.¹¹⁸

İrlanda'da mevzuat değişikliğine yönelik kampanyaların başını çeken Uluslararası Nakliye İşçileri Federasyonu da (*International Transport Workers' Federation - ITF*),¹¹⁹ İspanya'nın Galiçya bölgesindeki benzer uygulamaları

kınamıştır.¹²⁰ Saha çalışmalarımız sırasındaki tespitlerimize göre Brittany'deki tekne sahiplerinden biri, göçmen işçilere düşük ücretleri kabul etmeleri için baskı yapmak amacıyla bu işçilerin belgelerine el koyması ile bilinmektedir. Bu durumlar yabancı balıkçıları istismarcı çalışma koşullarına mahkum etmekte, bu kişiler psikolojik baskı, uykusuzluk, tehlikeli çalışma koşulları ve karada sınırlı vakit geçirebilme gibi sıkıntılarla karşı karşıya kalmakta, bu sıkıntıların tümü de bu kişilerin toplu örgütlenme, hatta söz konusu ortamdan kaçma veya daha iyi çalışma koşulları talep etme imkânlarını kısıtlamaktadır.

AB içerisinde göç eden insanlar da adaletsiz veya yasadışı istihdam koşullarına maruz kalabilmektedir. *Yurtdışında görevli işçi* sistemi, Avrupalı şirketlerin faaliyet gösterdikleri

ülkede yürürlükte bulunan düzenlemelerin tamamına uymaksızın işçi alımı yapabilmelerine olanak sağlamaktadır. Bunun yerine işçi, 'gönderen' ülkenin istihdam şartlarına tabi olmakta ve resmi olarak bu ülkede çalışıyor görünmektedir. AB'de 2017 yılında toplam 2,8 milyon *yurt dışında görevli işçi* sözleşmesi düzenlenmiştir. Tarım, avcılık ve balıkçılık sektörü toplam *yurtdışında görevli işçi* sayısının sadece yaklaşık %0,8'ini oluştursa da, yine de bu oran sadece söz konusu yıl içinde yaklaşık 10.972 işçiye tekabül etmektedir. Dikkat çekici bir şekilde, bu işçilerden 6.911'i (tarım, avcılık ve balıkçılık sektöründeki *yurtdışında görevli işçilerin* %63'ü) Polonya'dan gelmiştir.¹²¹ Fransız balıkçılık sektörü vakasında saha çalışmalarımız, bu tür işçilerin endüstriyel teknelerce maliyetleri düşürmek ve Fransız balıkçıların talep ettiğinden daha düşük ücret ödemek amacıyla işe alındığını göstermektedir. Bu vakada ayrıca, bazı İspanyol tekne sahiplerinin Fransız balık avı kotalarına erişim sağlamak amacıyla eski Fransız trol teknelerini satın aldığı ve *yurtdışında görevli işçi* statüsündeki işçilerin düşük maaşları ile yatırım maliyetlerini telafi etmeyi amaçladıkları belirlenmiştir. Genel itibariyle bu uygulamalar, bazı tekne sahiplerinin kârlarını artırmak amacıyla AB içerisindeki sermaye ve işgücü hareketinden yararlanma yöntemlerini gözler önüne sermektedir. Avrupa Komisyonu (EC) bu durumu,

'yabancı hizmet sağlayıcıların, işgücü standartlarının daha düşük olması sayesinde yerel hizmet sağlayıcıların fiyatlarını kırabildiği' bir 'sosyal damping' olarak tanımlamıştır.¹²²

AB üye ülkeleri genelinde balıkçılık sektöründe yasal olarak istihdam edilen göçmen işgücüne ilişkin güvenilir bir veri bulunmasa da, EC'nin 2016 yılında gerçekleştirdiği bir çalışmada mevcut veri kaynakları derlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın yazarları, AB balıkçılık sektöründe yasal olarak istihdam edilen işçilerin yaklaşık %5,6'sının (19.000) yabancı olduğunu, bu işçilerin de ağırlıklı olarak Fransa, İspanya ve İngiltere'de bulunduğunu öne sürmektedir.¹²³ Bu işgücünün büyük çoğunluğunu, Fransa'daki yabancı işçilerin %86,1'i örneğinde de görüldüğü üzere, AB ülkeleri arasında hareket eden işçiler oluşturmaktadır. Öte yandan İspanya ve Portekiz gibi ülkeler, aşağıda Tablo 5'te de gösterildiği üzere, AB dışından gelen işçilere çok daha yüksek oranda dayanmaktadır.

Birçok vakada, Avrupalı balıkçılık filolarında çalışan insanların çeşitliliği, yerli gençlerin birçoğunun çalışmayı tercih etmediği bir sektörde gemilerde kültürel alışveriş ve gençlerin mesleğe katılımı açısından bir fırsat niteliğindedir. Öte yandan saha çalışmalarımız, kimi teknelerde bazı işçilerin çalışma izni olmalarına rağmen denizde ırkçılığa

Resim 17 – İstanbul'da bir balıkçı limanı. Fotoğraf: İstanbul Birlik

maruz kaldıklarını, bu durumun da zaten zorlu olan çalışma koşullarını dayanılmaz hâle getirdiğini göstermektedir. Brittany'deki büyük trol teknelerinde çalışan Senegalli balıkçılar, beyaz mürettebattan bazılarının ırkçı görüşleri nedeniyle tacize maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum depresyona ya da mürettebat arasında gerginliğe

yol açabilmektedir. Görüşülen işçilerden bazıları, başka bir iş bulmak son derece zor olsa da, bu durumun tekneyi terk ederek ya da işi tamamen bırakarak kendilerini daha fazla kabul görmüş hissedecekleri bir yere gitme konusunda kişiyi motive edebileceğini belirtmişlerdir.

Avrupa'da hayatta kalmanın yollarını bulmak

Avrupa'ya göç eden birçok kişi için balıkçılığa devam etmek bir seçenek olmayabilir. Bu yönde çarpıcı bir örnek, Barselona'nın 'Manteros' olarak bilinen sokak satıcılarıdır. Avrupalı balıkçılık politikalarının Senegal kıyı şeridi üzerindeki etkileri göz önüne alındığında, yakın zamanda restore edilen Port Vell çevresindeki turistik bölgelerde kıyafet, çanta, ayakkabı vb. satan sokak satıcılarının önemli bir kısmı Senegalli eski balıkçılardır. Bununla birlikte, polis ve kimi zaman da yerli halk, bu insanlara kayıt dışı sokak satışından dolayı sıklıkla suçlu muamelesi yapmaktadır. Barselona Belediyesi sokak satıcılarının bu durumunu iyileştirmek ve mültecilerin daha iyi karşılanması için girişimlerde bulunsa da, bu soruna henüz tam bir çözüm getirilebilmiş değildir.

Ağırlıklı olarak Senegallilerden oluşan sokak satıcıları topluluğu, Barselona'da karşı karşıya kaldıkları güvencesizlik ortamı ve sosyal ayıpla mücadele etmek amacıyla 2015 yılında 'Sindicato Popular de Vendedores Ambulantes', ya da daha çok bilinen adıyla 'Sindicato de Manteros' (Manteros Birliği) adlı kooperatifi kurmuşlardır. Bir yıl sonra 'Top

Manta' adlı kendi markalarını yaratmış ve Raval mahallesinde eski bir mağazada kooperatif markası altında kendi tişört ve svetsörtlerini satmaya başlamışlardır. Kooperatifin kurulmasından sonra birçok sosyal hareket bu mücadeleden farkına varmış ve işbirliği yapmanın yollarını aramaya başlamıştır. Dolayısıyla *Sindicato de Manteros*, kendi hikâyelerini ve mücadelelerini anlatmak amacıyla birçok toplantı, etkinlik ve aşçılık atölyesine katılmış, diğer birçok topluluk ve hareketle daha fazla işbirliğinin yolunu açmıştır. Bu tür etkinliklerden birinde, eski balıkçılar ve topluluk üyeleri, 2019 yılı Haziran ayında Barselona'da düzenlenen 'Gıda Egemenliği ve Küçük Ölçekli Balıkçılık Karşılaşması' etkinliğine katılmıştır. Bu, farklı gıda egemenliği hareketlerinden gelen insanlara çeşitli mücadelelerini anlama fırsatını sunmuş, kendi vakalarını daha görünür hâle getirmelerine ve dayanışma kurmalarına yardımcı olmuştur. COVID-19 krizi bağlamında topluluk, ihtiyacı olan ailelere dağıtılacak gıda ve bağışların toplanmasını organize etmiştir. Şehrin en zayıf durumdaki 300'ü aşkın ailesine temel gıda güvenliği

TABLO 1

Yabancı işgücünde AB ve AB dışı işçilerin oranları (2013).

	Toplam yabancı işçi sayısı	AB %	AB dışı %
İspanya	3,887	% 27.2	% 72.8
Fransa*	1,552	% 86.1	% 13.9
Danimarka	871	% 60.2	% 39.8
Almanya	799	% 68.8	% 31.2
Portekiz	390	% 32.4	% 67.6
Finlandiya	189	% 82.0	% 18.0
Estonya*	85	% 62.4	% 37.6
Kıbrıs**	42	% 70.8	% 29.2
Hırvatistan**	28	% 44.0	% 56.0

* Diğer alt sektörler için AB/AB dışı olarak ayrı veriler bulunmadığından, veriler sadece avcılık alt sektörüne aittir

** Yüzde değeri, ulaşılabilen tek kaynak olan 2011 nüfus sayımına dayalı olarak hesaplanmıştır

Kaynak: MRAG Ltd, Coffey ve AND International, 2016: 19

Resim 18: İstanbul'daki bir balıkçı teknesi. Fotoğraf: Zoe W. Brent

sağlama yönündeki çabaları nedeniyle topluluğa yönelik polis tacizi devam etmekte olup, bu yüzden yaklaşık 60.000 € para cezası kesilmiştir.¹²⁴

Balıkçılık sektöründeki resmi istihdama ek olarak, birçok mülteci, kendi aileleri veya topluluklarının gıda ihtiyacının bir kısmını karşılamak amacıyla hobi balıkçılığı ile uğraşmaktadır. Örneğin Fransa'da hobi balıkçılığı yasal olup, ırkçı göç politikaları ile sosyal ve ekonomik dışlanma nedeniyle mağdur olan kalan birçok aile için önemli bir faaliyettir. Britany'nin Douarnenez komününde hobi balıkçılığı, çevre şehirlerden gelen göçmen nüfusu için yaygın bir topluluk geçim kaynağı faaliyetidir. 'Utanç iskelesi' adı verilen yer, Afrikalı, Asyalı ve Çingene birçok insanı uskumru ve mürekkep balığı avlamak için bir araya getirmektedir. Yaz ve sonbaharda bu balıkların av sezonu geldiğinde iskele, omuz omuza balık tutan yüzlerce insanla dolup taşmaktadır. Av donanımı, elle atılan basit misina-kanca oltalardan profesyonel kâmiş oltalara kadar değişmektedir. Bu 'hobi balıkçıları' ile Douarnenez'de çalışan profesyonel balıkçıları arasında son dönemde bir takım çekişmeler meydana gelmiş olup, belediye bu çekişmeleri önlemek amacıyla her tür hobi balıkçılığı faaliyetini yasaklamak istemektedir. Hobi balıkçılığının suç olarak değerlendirilmesi, geçimi buna dayanan aileleri ciddi ölçüde etkileyecektir. Bu iskelede balık avı canlı bir sosyal aktivite olup, toplulukların bir araya gelerek birbirlerini desteklemesi için bir yol olarak

görülmektedir. Bu yasağın uygulamaya geçmesi halinde, Douarnenez iskelesinin kültürlerarası değeri ortadan kalkacaktır. Bu tür bir yasak ayrıca toplumda bölünmelere ve göçmenlerin, sözde, iskelenin kapatılmasına neden oldukları için günah keçisi hâline getirilmelerine yol açabilecektir. Bu riskin farkına varan yerel halk, 'herkesin balık tutma hakkını' savunan ve iskelenin herkese açık olmasını talep eden bir hareket düzenlemiştir.

Fransa'nın Atlantik kıyısındaki zanaatkâr balıkçılar ayrıca, göçmen gençler için uygun çalışma koşulları ve gerekli eğitim belgelerinin alınmasını da kapsayan balıkçılık imkânları yaratmaya çalışmaktadır. Fransız Bask Ülkesi'nin Saint Jean de Luz komününde yıllardır KÖB hareketleri içerisinde görev almış emekli bir kadın balıkçı, bugünlerde mültecileri destekleyen örgütlere katılmaktadır. Genç bir adamın balıkçılık sektörü ile ilgilendiğini gören kadın balıkçı, eski iş arkadaşlarından birinden balıkçılığın nasıl olduğunu keşfedebilmesi için bu genci teknesine almasını rica etmiştir. 'Bize kendi hikâyesini ve arkadaşlarının ölümünü izleyerek Akdeniz'i nasıl geçtiğini anlattığında, ne kadar şanslı olduğumuzu anladık. Denizde kurtarılmaları ve sonrasında da uygun yaşam koşullarına sahip olabilmeleri için bu insanlara yardımcı olmamız gerektiği çok açık.' Bu genç adam mümkün olan en kısa sürede denize açılabilmesi için şimdilerde Ciboure balıkçılık okulunda eğitim görmekte olup, bu sayede ileride kendi geçimini sağlayabilecektir.

Resim 19 – ‘Utang’ İskelesi, Douarnenez. Fotoğraf: Z.W. Brent

Balıkçılık sektöründe dayanışma ve toplu eylem bilinci geliyor mu?

Denizlerde yaşanan insanlık krizine rağmen, Akdeniz’de kurtarma operasyonları düzenleyen balıkçı ve STK’lara AB tarafından suçlu muamelesi yapılmakta, bu yaklaşım sıklıkla ‘Kale Avrupası’ olarak anılmaktadır. AB, mültecilerin AB topraklarına girişini önlemek ve bu kişileri Libya’ya iade etmek üzere Libya’lı sahil koruma kuvvetleri veya yerel milis güçlerini fonlamakta ve eğitmektedir. ‘Günümüzde göçmenlerle dayanışma bir suç. İnsanları soğuk sularda boğulmaktan kurtardığınız anda insan kaçakçısı oluyorsunuz.’¹²⁵

Bu siyasi ortam ve güvencesiz yaşam koşulları nedeniyle mülteciler siyasi örgütlenme konusunda genellikle zorlanmakta ve birçoğu hayır kurumlarının paternalizm tuzağına düşmektedir. Öte yandan, 2019 yılında ‘*Les Gilets Noirs*’ (‘Siyah yelekli’, bir başka Fransız sosyal hareketi olan ‘*Gilets jaunes*’ veya sarı ceketlilere atfen) topluluğu kurulmuştur. Bu topluluk Paris’te geniş çaplı etkinlikler düzenlemiş, ‘herkes için hak ve belge’ sloganı ile sığınmacıların haklarını savunmuştur.

Buna paralel olarak, gençlerin mesleğe katılımı açısından bir krize karşı karşıya olan zanaatkâr balıkçılar, küçük ölçekli ve zanaatkâr balıkçılık örgütlerinin üye sayısındaki düşüşten de görülebileceği üzere, toplu örgütlenme konusunda genellikle zorlanmaktadır. Dolayısıyla, mülteci

krizi ve balıkçıların göç eden insanlara sağlamak istediği destek karşılıklı öğrenme için bir fırsat sağlayabilecek olup, küçük ölçekli balıkçılığı baltalayan ve göçmenlerle mültecilere suçlu muamelesi yapan politikalara karşı koyma amacıyla her alanda gerçekleşen siyasi hareketlenmeleri güçlendirecektir.

İstismarın boyutlarına bakıldığında, balıkçılık sektörü genelinde adil çalışma koşulları sağlanmasının önünde çok büyük zorluklar bulunmaktadır. Toplu özerk eylemler, kurtarma ve dayanışma çalışmalarına suç muamelesi yapan geniş çaplı tedbirlere karşın gelişmektedir. Akdeniz’de batan bir gemiyi kurtaran bir balıkçının ifadesi ile, ‘[g]öçmenler güvenli bir şekilde sahil güvenlik gemisine alındığında, hepsi elleri kalplerinde ve yüzlerinde minnet ifadesiyle bize doğru döndüler. Bu görüntüyü ömrüm boyunca unutmayacağım ve bu benim her gün denize pişmanlık duymadan bakabilmemi sağlayacak.’¹²⁶ Benzer şekilde, gıda egemenliği hareketlerinin de gelecekteki gıda sistemine ‘pişmanlık duymadan’ bakabilmeleri için mevcut balıkçılık sektörünün körüklediği istismarcı işgücü ve göç modelleri ile yüzleşmeleri ve bunlara karşı durmaları gerekecektir.

Sonuç

Balıkçılar global gıda sistemlerimizin temel öğelerindendir. Kurumsal-endüstriyel tarımın kırsal toplulukların ekolojik, sosyal ve ekonomik sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerine benzer şekilde, kâr odaklı gıda sisteminin teşvik ettiği endüstriyel balıkçılık da denizlerde aşırı avlanma sonucunda kıyı balıkçılığı kültürü ve topluluklarının baltalanmasına yol açmıştır. Gıda egemenliği ve agroekoloji, gıda sisteminin dönüştürülmesi için acilen gerekli vizyonları sunmakla birlikte balıkçıların rolünü tarih boyunca görmezden gelmiştir. Son yıllarda yerel ve global ölçekli balıkçı hareketleri, ittifak kurdukları örgütlerle birlikte, gıda egemenliği ve agroekolojinin balıkçılık bağlamında ne anlama geldiğini dile getirmek üzere çalışmaktadır. FAO bünyesinde yayınlar, politika önerileri ve savunuculuk faaliyetleri ve ayrıca bir dizi katılımcı fikir alışverişleri yoluyla bu fikirler şekillenmiş, genel agroekolojik gıda sisteminin bir parçası olarak balıkçılık için sürdürülebilir bir geleceği kapsamaya başlamıştır. Gıda egemenliği terminolojisinin kullanımının ötesinde, balıkçıların gündelik uygulamaları, gıda egemenliği hareketi içerisindeki tartışmaları bilgilendirici önemli içgörüler sağlamaktadır.

Bu çalışmamız, küçük ölçekli gıda üreticilerinin mevcut global gıda sistemi tarafından nasıl baltalandığının altını çizmiştir. Balıkçılık sektörü içindeki ve ayrıca diğer küçük ölçekli gıda üreticileri arasındaki toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve ırkçı baskı biçimleri – göçe zorlayan koşulların yaratılması ve göçmen işgücünün adaletsiz koşullarda çalıştırılmasını kapsayan politikalar gibi – kapitalist ve kâr odaklı gıda sistemi içinde kök salmıştır. Öte yandan Türkiye’de, doğrudan satış mekanizmalarının ve küçük ölçekli balıkçı kooperatifleri lehine araçlardan/komisyonculardan ve büyük deniz ürünleri işletmelerinden kurtulmanın önemi anlaşılmıştır. Bu vaka, topluluk destekli balıkçılığın konsolidasyonuna yönelik adımların tanımlanması ve bu girişimlerin topluluk destekli tarım ağları ve genel gıda egemenliği hareketi ile bağlantılandırılmasında balıkçılık kooperatiflerinin ana karakterler olabileceğini göstermektedir. Ataerkil yasal ve siyasi sistemler kapitalist üretim

ilişkilerinde kadın balıkçıları erkeklerden daha fazla dışlamakla birlikte, Endonezya’daki deneyimler, kadınların gıda üretimine temel teşkil eden bölgelerin savunulmasında nasıl önemli liderler olduklarını gözler önüne sermektedir. Senegal’deki balıkçı halklar, deniz ve kaynaklarının gaspı neticesinde göç etmek zorunda kalmaktadır. Binlerce erkek (ve kadın) iş arayışı içerisinde yürek burkucu yolculuklara göğüs germekte, ancak bu yolculuklar, varış yerine ulaşıldığında göçmen işçi olarak bu insanlara başka türlerde ekonomik ve siyasi istismar getirmekte, ayrıca ardında genellikle kadınların göğüs germek zorunda kaldığı birçok sosyal ve ekonomik yük bırakmaktadır.

Bu bağlamda, balıkçıların rolünü – ayrıca bu kesişimleri tanımlayan karmaşık sınıf, toplumsal cinsiyet ve ırk dinamiklerinin tamamını – gıda egemenliği tartışmalarının içine taşımak, hem ele alınması gereken zorluklar için daha eksiksiz bir resim, hem de gıda sisteminin dönüştürülmesi için fırsatlar sağlayacaktır. Balıkçıların sesini dinlemek ve bu kesimin sorduğu soruları agroekoloji ve gıda egemenliği tartışmalarına dâhil etmek, gıda üretiminin insana odaklandığı ve doğa ile birlikte çalıştığı, gıda tedarikçilerine değer verilen, gıda sistemleri ve kontrollerinin yerelleştirildiği ve bilgi ve becerilerin (balıkçı) toplulukları ile beraber oluşturulduğu daha adil ve sürdürülebilir bir toplumun inşasına yardımcı olacaktır.

Resim 20: Fotoğraf: Thibault Josse

Dipnot

- 1 FAO (2015) 'Voluntary Guidelines for Securing Sustainable Small-Scale Fisheries in the Context of Food Security and Poverty Eradication'. <http://www.fao.org/3/a-i4356en.pdf> ve FAO (2020) 'The State of World Fisheries and Aquaculture: Sustainability in Action'. <http://www.fao.org/3/ca9229en/ca9229en.pdf>
- 2 Pauly, D. (2006) Major trends in small-scale marine fisheries, with emphasis on developing countries, and some implications for the social sciences. *MAST*, 4(2): 7–22. http://www.marecentre.nl/mast/documents/Pauly_Mast2006vol_4no_2_new.pdf
- 3 TNI (2014) 'The Global Ocean Grab: A Primer'. https://www.tni.org/files/download/the_global_ocean_grab.pdf
- 4 Sinha, S. (2012) 'Transnationality and the Indian fishworkers' movement, 1960s–2000'. *Journal of Agrarian Change*, 12(2-3): 364–389.
- 5 <https://www.foodsovereignty.org/ipc-statement-cape-town/>
- 6 <https://www.namanet.org>
- 7 'REJOPRAO [La red de periodistas por unas pesquerías responsables del Africa Occidental', referans: Gorez, B. (2016) Voces de las pesquerías artesanales africanas. *Revista Soberanía Alimentaria, Biodiversidad y Culturas*, 24, 21–26'da atıfta bulunulmuştur. https://www.soberaniaalimentaria.info/images/descargas/sabc_24.pdf
- 8 REDSAG: Red por la Defensa de la Soberanía Alimentaria en Guatemala. <http://redsag.net/site/>
- 9 https://nyeleni.org/DOWNLOADS/Nyeleni_EN.pdf
- 10 Nyéléni 2015. 'Uluslararası agroekoloji forumu bildirgesi. Nyéléni – gıda egemenliği forumu'. <http://www.foodsovereignty.org/forum-agroecology-Nyeleni-2015/>
- 11 Sinha'nın (2012) ifade ettiği üzere, 'Özellikle, balıkçılık sektöründeki politikaların incelenmesinde "tarımsal merceğin" kullanılmaması konusunda uyarır, "ulusötesilik" kavramının kendisinin tarihi derinliği ve kritik analizini savunurum. Yine de, ulusötesi köylü ve balıkçı hareketlerine kıyaslamalı bir bakıştan elde edilebilecek önemli içgörüler olabilir.'
- 12 GRAIN (2008). <https://www.grain.org/article/entries/93-seized-the-2008-landgrab-for-food-and-financial-security>; TNI (2014) *The Global Ocean Grab* (a.g.e.) https://www.tni.org/files/download/the_global_ocean_grab.pdf; García-Allut, A. (2016) Pesca y agricultura: Mismos problemas, mismas respuestas? *Soberanía Alimentaria*, 24, 10–14. https://www.soberaniaalimentaria.info/images/descargas/sabc_24.pdf; KNTI & WFFP (2017) "Food sovereignty and agroecology in small-scale fisheries". <http://worldfishers.org/2017/09/20/food-sovereignty-agroecology-small-scale-fisheries/>
- 13 A.e., s. 2.
- 14 A.e.
- 15 Bu çalışmada izlenen metodoloji, öncelikle 'agroekoloji ve balıkçılık' ve 'balıkçılık ve gıda egemenliği' kelime kombinasyonlarının İngilizce ve İspanyolca karşılıkları olan (i) 'agroecology and fisheries'; (ii) 'agroecologia y pesca'; (iii) 'fisheries and food sovereignty'; (iv) 'pesca y soberanía alimentaria' ifadelerini kullanarak Google Scholar'da *anahtar kelime aramasına* dayalı bir literatür taraması gerçekleştirmek olmuştur. Bunun ardından, hem önemli belgelere yönelik web araması hem de girişimlerin farklı uygulama ve söylemleri ile ilgili bilgi almak amacıyla bu alandaki önemli aktörlere danışmak suretiyle KÖB ve gıda egemenliği ile ilgili ana ikincil kaynaklar (raporlar, web siteleri, manifestolar, konferans kayıtları vb. dâhil) toplanmıştır (kartopu örneklemesi yöntemiyle).
- 16 Bkz. Mills, E. N. (2018) Implicating 'Fisheries Justice' movements in food and climate politics. *Third World Quarterly*, 39(7): 1270–89. <https://doi.org/10.1080/01436597.2017.1416288>; Brent, Z.W., Barbesgaard, M., & Pedersen, C. (2018) 'The Blue Fix: Unmasking the politics behind the Promise of blue growth'. Policy Brief. Amsterdam: Transnational Institute (TNI). <https://www.tni.org/en/bluegrowth>; Jentoft, S. (2014) 'Walking the talk: Implementing the International Voluntary Guidelines for Securing Sustainable Small-Scale Fisheries', *Maritime Studies*, 13(1): 1–15. <https://doi.org/10.1186/s40152-014-0016-3>
- 17 Avendaño & WFF (2006) La pesca artesanal en la discusión de la Soberanía Alimentaria. http://www.terre-citoyenne.org/fileadmin/admin/document/WFF_2006_PA_PescaySoberaniaAlimentaria_es.pdf
- 18 KNTI & WFFP (2017), a.g.e.
- 19 Colombo, G.M. vd. (2015) Agroecology and artisanal fisheries: strategies for value addition of fish coming from the fishing community of Machadinho D'Oeste, RO, Brazil. <http://revistas.aba-agroecologia.org.br/index.php/cad/article/view/18859/13036>
- 20 Seixas, C.S. vd. (2018). Collaborative Coastal Management in Brazil: Advancements, Challenges, and Opportunities. S. Salas vd. (Eds.), *Viability and Sustainability of Small-Scale Fisheries in Latin America and The Caribbean*. MARE Yayın Serisi 19, 425–251. https://doi.org/10.1007/978-3-319-76078-0_18
- 21 Cotrim, D.S. (2009) Analysis of sustainability in artisanal fisheries. *Revista Brasileira De Agroecologia*, 4(2): 261–264. <http://revistas.aba-agroecologia.org.br/index.php/cad/article/view/3333/2684>
- 22 Levkoe, C.Z. vd. (2017) Fish as food: Exploring a food sovereignty approach to small-scale fisheries. *Marine Policy*, 85: 65–70. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2017.08.018>
- 23 Rodríguez-Crisóstomo, C.G. (2016) 'Experiencias de economía solidaria del Altiplano Occidental de Guatemala: Características socio-económicas y efectos en las familias involucradas'. Yüksek Lisans Tezi, FLACSO–Sede Guatemala. http://biblioteca.flacso.edu.gt/library/images/1/16/Tesis_CesarR.pdf
- 24 Inakake de Souza, L. (2017) 'La pesca artesanal y la agroecología una aproximación acerca de la soberanía alimentaria en la playa de la "Pedra do Sal", Área de Protección Ambiental Delta del Parnaíba, Piauí, Brasil'. Yüksek Lisans Tezi. Córdoba Üniversitesi.
- 25 <https://www.soberaniaalimentaria.info/numeros-publicados/55-numero-24/330-portada-24>
- 26 Nyéléni Bülteni (2016) 27 Eylül. https://nyeleni.org/DOWNLOADS/newsletters/Nyeleni_Newsletter_Num_27_ES.pdf
- 27 Bkz. IPC Balıkçılık Çalışma Grubu. https://www.foodsovereignty.org/working_groups/fisheries/
- 28 <https://www.eurovia.org/declaration-of-small-scale-food-producers-organizations-and-civil-society-organizations-at-the-ii-international-symposium-on-agroecology-convened-by-fao/>

- 29 <https://cloc-viacampesina.net/declaracion-final-del-primero-congreso-nacional-de-unidad-de-campo-en-brasil/>
- 30 <https://www.tni.org/en/event/webinar-small-fisher-folk>
- 31 IPC vd. (2016) People's Manual on the Guidelines on Governance of Land, Fisheries and Forests in the Context of National Food Security. <http://www.foodsovereignty.org/wp-content/uploads/2016/06/peoplesmanual.pdf>
- 32 Nyéleni (2015), a.g.e.
- 33 <https://www.osala-agroecologia.org/vii-congreso-internacional-de-agroecologia/comunicaciones/>
- 34 <https://cagj.org/summer-school/>
- 35 <https://www.facebook.com/hashtag/blockcorporate-salmon>; Community Alliance for Global Justice, 'Salmon People: A Backgrounder to Northwest Tribal Opposition to GE Salmon'. Backgrounder. Seattle, WA: CAGJ, n.d.). <https://cagj.org/wp-content/uploads/CAGJ-Salmon-People-Backgrounder.pdf>
- 36 Stoll, J. vd. (2015) Local seafood: rethinking the direct marketing paradigm. *Ecology & Society*, 20(2), 1–14. <https://localcatch.org/wp-content/uploads/2015/06/ES-2015-7686.pdf>
- 37 Bolton, A.E. vd. (2016) Describing the diversity of community supported fishery programs in North America. *Marine Policy*, 66, 21–29. <https://localcatch.org/wp-content/uploads/2016/02/Bolton-et-al.pdf>
- 38 Brinson, A. vd. (2011). Direct marketing strategies: The rise of community supported fishery programs. *Marine Policy*, 35(4): 542–548. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2011.01.014>
- 39 Wolfenson, K.D.M. & FAO (2013) Coping with the food and agriculture challenge: smallholders' agenda. <http://www.fao.org/3/a-ar363e.pdf>
- 40 FAO CFS (2012) Voluntary Guidelines on the Responsible Governance of Tenure of Land, Fisheries and Forests in the Context of National Food Security. <http://www.fao.org/3/a-i2801e.pdf>
- 41 FAO (2015) Voluntary Guidelines for Securing Sustainable Small-Scale Fisheries in the Context of Food Security and Poverty Eradication. <http://www.fao.org/3/a-i4356en.pdf>
- 42 Bkz. IPC Balıkçılık Çalışma Grubu web sitesi https://www.foodsovereignty.org/working_groups/fisheries/
- 43 <https://digitallibrary.un.org/record/1661560>
- 44 Clapp, J. & Fuchs, D. (eds.) (2009) *Corporate Power in Global Agrifood Governance* (1. baskı), Food, Health, and the Environment. Cambridge, MA: MIT Press; McMichael, P. (2009) A food regime genealogy. *Journal of Peasant Studies*, 36(1): 139–69. <https://doi.org/10.1080/03066150902820354>; Friedmann, H. (1992) Distance and durability: Shaky foundations of the world food economy. *Third World Quarterly*, 13(2): 371–83; Nyéleni (2007) Nyéleni Bildirgesi, 2007. <https://nyeleni.org/spip.php?article290>.
- 45 Kay, S. (2016) Connecting Smallholders to Markets: An Analytical Guide. International Civil Society Mechanism, Hands On the Land Alliance for Food Sovereignty.
- 46 <https://laplatjeta.net/es/>
- 47 Bu vaka çalışması, özellikle WFFP temsilcileri ve Belçika, Fransa, Hindistan, İspanya vb. ülkelerden diğer gıda egemenliği hareketleri ile gerçekleştirilen uluslararası toplantılar olmak üzere, İstanbul Birlik ile yakın işbirliği içerisinde gerçekleştirilen bir katılımcı eylem araştırmasından yararlanmaktadır. 2019 yılı Mart ayında, İstanbul Birlik'in Antalya, Türkiye'de gerçekleştirilen yıllık atölye çalışması sırasında kadın ve erkek balıkçılar ve İstanbul Birlik yönetim kurulu üyeleri ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu bölüme temel teşkil etmek üzere ikincil literatür ve yazarların önceki araştırmalarından da yararlanılmıştır.
- 48 Ulman, A. vd. (2020) The lost fish of Turkey: A recent history of disappeared species and commercial fishery extinctions for the Turkish Marmara and Black Seas. *Frontiers in Marine Science*, 14 Ağustos. <https://doi.org/10.3389/fmars.2020.00650>
- 49 İstanbul Birlik web sitesi (2019). <https://www.facebook.com/istanbulkooperatiflerbirligi/>
- 50 Türkiye'nin Mavi Büyüme politikaları ile mücadelede küçük ölçekli balıkçıların rolü ve gıda egemenliği mücadelesi içerisindeki siyasi aktörlerle bu konuda oluşturdukları ittifaklar konusunda bir tartışma için bkz. Ertör Akyazı, P. (2020) Contesting growth in marine capture fisheries: The case of small-scale fishing cooperatives in Istanbul. *Sustainability Science*, 45–62. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11625-019-00748-y>
- 51 SÜRKÖOP web sitesi (2019). <https://www.sur.coop>
- 52 İstanbul Birlik Başkanı, Ertör Akyazı (2020), s. 53'te alıntı yapılmıştır.
- 53 Ünal, V. & Göncüoğlu, H. (2012) Fisheries management in Turkey. Tokaç A, Gücü AC, & Öztürk B (eds) *The state of the Turkish fisheries* adlı çalışmada. İstanbul: Turkish Marine Research Foundation, s. 516–550.
- 54 Ertör, I. (2012) Sustainable Local Management of Common-Pool Resources: The Environmental Conflict on Fisheries in Güzelce. *Poster sunumu*.
- 55 Postası, A. (4 Şubat 2012). <https://www.avrupa-postasi.com/turkiye/tolcu-saldirisinda-gozunu-kaybeden-kooperatif-baskani-taburcu-oldu-h4729.html>; TurkSail (30 Ocak 2012). <http://www.turksail.com/genel-haberler/7103-kacak-tolcueller-kooperatif-bakanna-silahla-saldrd>
- 56 Greenpeace Bülteni, Sayı 44. <https://www.akdogan.gen.tr/greenpeace-bulten/greenpeace-bulteni-sayi-44/>
- 57 Bkz. boyu 24 cm'den küçük juvenil lüferlerin avlanmasına karşı düzenlenen kampanya. <https://www.yesilist.com/lufer-koruma-timinden-cagri-24-santimin-altindakileri-almayin-satmayin/>
- 58 Ertör Akyazı (2020), a.g.e.
- 59 Ertör Akyazı (2020), a.g.e., s. 57.
- 60 İstanbul Birlik başkanı ile görüşme, 2016.
- 61 Ertör Akyazı (2020), a.g.e.
- 62 Goodman, D., & DuPuis, E.M. (2002) Sociology of agriculture. *Sociologia Ruralis* 42(1): 5.
- 63 Urgenci – Deck to Dish (2019). <https://urgenci.net/deck-to-dish-increasing-the-visibility-and-the-resilience-of-the-community-supported-fisheries-movement/>; WFFP ve KNTI raporu (2017), a.g.e.
- 64 Witter, A. & Stoll, J. (2017) Participation and resistance: Alternative seafood marketing in a neoliberal era. *Marine Policy*, 80:130–140. Ertör Akyazı (2020), a.g.e.
- 65 <https://bukoop.org>
- 66 Borras, S. vd. (2011) Land grabbing in Latin America and the Caribbean, Viewed from broader international perspectives. *Dinámicas en el mercado de la tierra en América Latina y el Caribe*. Santiago: FAO Regional Office. <http://www.tni.org/>

- report/land-grabbing-latin-america-and-caribbean-broader-international-perspectives-0; Borras, S. M., Franco, J. C., & Wang, C. (2013) 'The challenge of global governance of land grabbing: Changing international agricultural context and competing political views and strategies'. *Globalizations*, 10(1): 161–79. <https://doi.org/10.1080/14747731.2013.764152>; Edelman, M., Oya, C., & Borras, S.M. (2013) Global land grabs: Historical processes, theoretical and methodological implications and current trajectories, *Third World Quarterly*, 34(9): 1517–31. <https://doi.org/10.1080/01436597.2013.850190>; Franco, J. vd. (2013) a.g.e. <http://www.tni.org/files/download/landgrabbingprimer-feb2013.pdf>; Harvey, D. (2003) *The New Imperialism*. New York: Oxford University Press.
- 67 TNI vd. (2014) 'The Global Ocean Grab', A Primer. Amsterdam: Transnational Institute (TNI); Brent, Barbesgaard, & Pedersen (2018) 'The Blue Fix; Unmasking the Politics behind the Promise of Blue Growth'; Barbesgaard, M. (2016) 'Blue Carbon: Ocean Grabbing in Disguise?' Policy Brief. Amsterdam: Transnational Institute (TNI). <https://www.tni.org/en/publication/blue-carbon-ocean-grabbing-in-disguise>.
- 68 Bkz. *La Vía Campesina*'nın toprak gaspına karşı yürüttüğü kampanya ve WFFP'nin deniz gaspına karşı yürüttüğü kampanya.
- 69 <http://www.cppnacional.org.br/campanhas/campanha-pelo-territorio-pesqueiro>
- 70 Bkz. MPP web sitesinde yayınlanan haber: <http://peloterrioriopesqueiro.blogspot.com/2019/11/mais-de-300-pescadores-e-pescadoras.html>
- 71 FAO (2015) a.g.e. <http://www.fao.org/3/a-i4356en.pdf>
- 72 Bu vaka çalışması, Güney Sulawesi vilayeti Tallo ilçesinde yaşayan kadın balıkçılar ve Solidaritas Perempuan Kadın Dayanışma Örgütü topluluk idarecileri ile gerçekleştirilen katılımcı gözlem ve görüşmelere dayanmaktadır. Bu çalışmalar Endonezya'da 2018 ve 2019 yıllarında, ataerkil politikalar ve kültürel normlara karşı sosyal değişim ve kadınların güçlendirilmesini desteklemek üzere düzenlenen sadece kadınlara açık atölyelerde gerçekleştirilmiştir. Solidaritas Perempuan örgütünün bu çalışmaları ne şekilde gerçekleştirdiği ilerleyen bölümlerde anlatılacaktır.
- 73 Langenheim, J. (2017) 'Millions of small scale fishers facing economic exclusion', *The Guardian*, 28 Temmuz. <https://www.theguardian.com/environment/the-coral-triangle/2017/jul/28/millions-of-small-scale-fishers-facing-economic-exclusion>
- 74 Deniz Alanı Planlaması konusunda ayrıntılı bilgi için bkz.: Josse, T. vd. (2019) 'Marine spatial planning. resolving or entrenching conflicts over and in ocean space?' Amsterdam: Transnational Institute (TNI). <https://www.tni.org/en/publication/marine-spatial-planning>
- 75 Ayrıntılı bilgi için bkz.: <https://www.ejatlaser.org/conflict/reclamation-project-makassar-indonesia>
- 76 Fadhilah Trya Wulandari, F. (2018) 'Gender Justice in Green Development: Women in Aquacultures and Coastal Defence Strategy in North Jakarta'. Geliştirme Çalışmaları Sosyal Bilimler Yüksek Lisans Tezi, International Institute of Social Studies, Lahey, Hollanda.
- 77 Kurniawaty, A. (2019). Saha notları.
- 78 A.e.
- 79 A.e.
- 80 Buckingham-Hatfield, S. (2000) *Gender and Environment*. Routledge Introductions to Environment Series. Routledge: Londra, s. 114.
- 81 FAO (2018) Women's Participation and Leadership in Fisherfolk Organizations and Collective Action in Fisheries: A review of evidence on enablers, drivers and barriers. <http://www.fao.org/3/I8480EN/i8480en.pdf>
- 82 Kurniawaty, A. (2019), a.g.e.
- 83 Josse vd., (2019), a.g.e.
- 84 <https://viacampesina.org/es/sin-feminismo-no-agroecologia/>
- 85 <https://viacampesina.org/es/a-que-nos-enfrentamos/patriarcado/campana-basta-de-violencia-contras-las-mujeres/>
- 86 Turhan, E., Zografos, C. & Kallis, G. (2015) Adaptation as biopolitics: Why state policies in Turkey do not reduce the vulnerability of seasonal agricultural workers to climate change. *Global Environmental Change*, 31, 296–306. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2015.02.003>; Holt-Giménez, E., Brent, Z. & Shattuck, A. (2010) Food workers – food justice: linking food labor and immigrant rights. Food First backgrounder. Oakland, CA: Institute for Food and Development Policy. <https://foodfirst.org/publication/food-workers-food-justice-linking-food-labor-and-immigrant-rights/>
- 87 https://www.eldiario.es/desalambre/ONU-exige-espana-mejorar-deplorables-condiciones-temporeros-huelva-gente-muera_1_6125145.html
- 88 https://www.eldiario.es/sociedad/trabajo-investiga-1-600-posibles-irregularidades-laborales-sanitarias-explotaciones-agrarias-focos-rebrotes-covid-19_1_6160109.html
- 89 <https://www.france24.com/es/20200805-espa%C3%B1a-explotacion-temporero-eleazar-blandon>
- 90 Carroll, R. vd. (2020) 'Covid-19 crisis stokes European tensions over migrant labour', *The Guardian*, 11 Mayıs. <https://www.theguardian.com/world/2020/may/11/covid-19-crisis-stokes-european-tensions-over-migrant-labour>; Akkerman, M. (2020) 'COVID-19 and Border Politics'. Policy Briefing. Amsterdam: Transnational Institute (TNI) & Stop Wapenhandel. <https://www.tni.org/en/publication/covid-19-and-border-politics>.
- 91 Environmental Justice Foundation (2020) Illegal fishing and human rights abuses in the Taiwanese fishing fleet. <https://ejfoundation.org/resources/downloads/Taiwan-briefing-IUU-HR-2020-July.pdf>; Environmental Justice Foundation (2015) Thailand's Seafood Slaves: Human Trafficking, Slavery and Murder in Kantang's Fishing Industry. <https://ejfoundation.org/resources/downloads/EJF-Thailand-Seafood-Slaves-low-res.pdf>; EJAtlas (2019) Slave and forced labor in the seafood industry, Thailand. <https://ejatlas.org/conflict/slave-and-forced-labor-in-seafood-industry-thailand>
- 92 Holt-Giménez, E., Brent, Z. & Shattuck, A. (2010), a.g.e., s.1.
- 93 Bu bölüm, konuya ilişkin olarak faydalandığımız ikincil literatüre ilaveten, Fransa, Yunanistan ve İspanya'da 2018 ve 2019 yılları boyunca gerçekleştirdiğimiz ve balıkçılar, mülteciler ve deniz ve okyanus yönetimi alanında faaliyet gösteren kamu kuruluşlarında çalışan diğer kişilerle görüşmeleri kapsayan saha çalışmalarımıza dayanmaktadır. Ayrıca, hem endüstriyel hem de küçük ölçekli teknelerde yerel ve yerel

- olmayan balıkçılarla gerçekleştirilen çalışma süreçlerinden ve ayrıca Paris ve Atina'da mültecilere destek veren örgütlerle yapılan çalışmalardan da bir takım fikirler edinilmiştir.
- 94 Nyamnjoh, H. (2010) 'We Get Nothing from Fishing': Fishing for Boat Opportunities amongst Senegalese Fisher Migrants. Cameroon and The Netherlands: African Studies Centre and Langaa Publishers, s. 29-30. <https://openaccess.leidenuniv.nl/handle/1887/22174>"plainCitation": "H. Nyamnjoh, "We Get Nothing from Fishing": Fishing for Boat Opportunities amongst Senegalese Fisher Migrants (Cameroon and The Netherlands: African Studies Centre and Langaa Publishers, 2010
- 95 Nyamnjoh (2010); Hallaire, J. (2015) 'Constructing Maritime Geographies: The Pragmatic Mobility of Senegalese Fishermen', Doktora, Keele University, s. 181'de atıfta bulunulmuştur.
- 96 A.e., s. 183.
- 97 A.e., s. 182.
- 98 Cummings, C. vd. (2015) 'Why People Move: Understanding the Drivers and Trends of Migration to Europe'. Working Paper. London: Overseas Development, s. 18.
- 99 Friese, H. (2015) Thalassographies of departure, disaster and rescue: Fishermen and undocumented mobility. *Etnofoor*, 27(1): 21.
- 100 Mills, E. vd. (2017) 'EU Fisheries Agreements: Cheap Fish for a High Price'. Policy Brief. Amsterdam, Copenhagen and Cape Town: Masifundise, Afrika Kontakt, Transnational Institute (TNI), s. 5.
- 101 A.e., s. 9; ayrıca bkz.: <https://www.worldfishing.net/news101/regional-focus/senegal>
- 102 Hallaire, J. (2017) Maritime Migration from Senegal to Spain: Fishermen's Experiences. In Gaibazzi, P., Dunnwald, S. and Bellagamba, A. (eds), *EurAfrican Borders and Migration Management. Political Cultures, Contested Spaces and Ordinary Lives*. Palgrave Series in African Borderlands Studies. New York: Palgrave Macmillan, s. 228.
- 103 Mills vd. (2017), a.g.e., s. 9.
- 104 Saha notları, 21 Haziran 2019, Barselona.
- 105 Nyamnjoh (2010), a.g.e., s. 4-5.
- 106 A.e.
- 107 Dean, L. (2017)'For women left behind in Senegal, the exodus to Europe brings rewards, risk and regret', *The Globe and Mail*, 28 Mayıs. <https://www.theglobeandmail.com/news/world/senegal-women-migrants-europe/article35111369/>
- 108 Hallaire, J. (2015) Constructing Maritime Geographies: The Pragmatic Mobility of Senegalese Fishermen, *Doktora Tezi*, s. 215-16.
- 109 Kaplan, I. M. & Kite-Powell, H. L. (2000) Safety at sea and fisheries management: Fishermen's attitudes and the need for co-management', *Marine Policy* 24(6): 495. [https://doi.org/10.1016/S0308-597X\(00\)00026-9](https://doi.org/10.1016/S0308-597X(00)00026-9)
- 110 Franklin, P. (2007) Innovative Recruitment Strategies in the Fisheries Sector. UK: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. s. 21, https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_files/pubdocs/2007/531/en/1/ef07531en.pdf
- 111 Cornwall Rural Community Charity and Rose Regeneration (2018) 'Fishing for a Future. An Analysis of Need, Challenges and Opportunities in UK Fishing Communities'. UK: Seafarers UK, s. 27. <https://www.seafarers.uk/wp-content/uploads/2018/06/Seafarers-UK-Fishing-For-a-Future-Report.pdf>
- 112 Franklin, P. (2007), a.g.e., s. 21.
- 113 Lawrence vd. (2015) "Revealed"; <https://seafarersrights.org/seafarers-subjects/fishers-and-plunders/accident-statistics/>
- 114 Cornwall Rural Community Charity and Rose Regeneration (2018. a.g.e., s. 27.
- 115 <https://seafarersrights.org/seafarers-subjects/fishers-and-plunders/accident-statistics/>
- 116 A.e.
- 117 Lawrence vd. (2015) a.g.e.
- 118 A.e.
- 119 Bkz.: <https://justiceforfishers.org/ireland/>
- 120 Valiño, N. (2007) 'Marineros de bajo coste', *El País*, 2 Ekim. https://elpais.com/diario/2007/10/02/galicia/1191320305_850215.html.
- 121 De Wispelaere, F. & Pacolet, J. (2018) 'Posting of Workers. Report on A1 Portable Documents Issued in 2017'. Network Statistics FMSSFE. Brussels: European Commission and HIVA KU Leuven), s. 51-52. <https://www.etk.fi/wp-content/uploads/Komissio-tilastoraportti-Posting-of-workers-2017.pdf>
- 122 Kiss, M. (2017) 'Understanding Social Dumping in the European Union'. EPRS: Avrupa Parlamentosu Araştırma Servisi. Avrupa Parlamentosu, s. 2. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599353/EPRS_BRI\(2017\)599353_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599353/EPRS_BRI(2017)599353_EN.pdf).
- 123 MRAG Ltd, Coffey & Wiseacre International (2016) *Study on the Employment of Non-Local Labour in the Fisheries Sector*. Lüksemburg: Avrupa Komisyonu, s. xv.
- 124 <https://www.elsaltodiario.com/coronavirus/multan-60.000-euros-red-apoyo-mutuo-antirracista-repar-te-comida-migrantes-barcelona>
- 125 Maccanico, Y. vd. (2018) 'The Shrinking Space for Solidarity with Migrants and Refugees: How the European Union and Member States Target and Criminalize Defenders of the Rights of People on the Move'. Amsterdam: Transnational Institute (TNI), s. 6. https://www.tni.org/files/publication-on-downloads/web_theshrinkingspace.pdf
- 126 Tondo, L. (2019) 'Sicilian fishermen risk prison to rescue migrants: "No human would turn away', *The Guardian*, 3 Ağustos. <https://www.theguardian.com/world/2019/aug/03/sicilian-fishermen-risk-prison-to-rescue-migrants-off-libya-italy-salvini>

The Transnational Institute (TNI) is an international research and advocacy institute committed to building a just, democratic and sustainable planet. For more than 40 years, TNI has served as a unique nexus between social movements, engaged scholars and policy makers.

www.TNI.org

PLEINE MER

Pleine Mer, balıkçılık sektöründe adil bir geçiş süreci için çalışmalarda bulunan balıkçılar ve balık ürünleri tüketicilerinin oluşturduğu bir Fransız örgütüdür. Pleine Mer üyeleri ve çalışanları, küçük ölçekli balıkçılığı uzun vadede sürdürülebilir kılacak güçlü bir topluluk destekli balıkçılık sisteminin geliştirilmesini kendilerine hedef seçmiştir. Pleine Mer ayrıca, endüstriyel balıkçılık karşıtı ittifakları birleştirmek amacıyla diğer balıkçı grupları ve STK'larla da ortak çalışmalar yürütmektedir.

www.associationpleinemer.com

Solidaritas Perempuan, veya İnsan Hakları için Kadın Dayanışması (SP), 10 Aralık 1990 tarihinde kurulmuş bir Endonezyalı feminist örgüttür. 25 yılı aşkın bir süredir SP, kadın ve erkeklerin doğal, sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi kaynaklara erişim imkânı ve bunlar üzerindeki kontrolü hakkaniyete uygun biçimde paylaşabildiği, eşitlikçi toplumsal cinsiyet ilişkileri temelli çoğulculuğu savunan, adalet ve çevre farkındalığı prensiplerine dayalı bir demokrasi ortamını halk tabanından inşa etmek için kadınlarla birlikte çalışmaktadır.

www.solidaritasperempuan.org